

ÚTMUTATÓ

a középiskolai III—IV. osztályos
történelmi diapozitívekhez

ETALON

Útmutató a középiskolai III—IV. osztályos történelmi diaporitívekhez a specifikáció követelményeinek megfelelően.

Budapest, 1971. nov. 10.

Országos Tanszergyártó és Értékesítő Vállalat

Kutatásfejlesztési Főosztály

P.H. J.G. Kutató Osztály részéről

Rais Szei

Kiadja:
a Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1971.

Készült:

**AZ ORSZÁGOS
TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT**

Kutató Osztályának irányításával

A diasorozat válogatása és az útmutató

DR. SZABOLCS OTTÓ

munkája

A képek témája

Magyar történelem

VI. doboz (1-50)

1. Magyar paraszt a 18. század végén
2. Magyar nemesi házaspár a 19. század elején
3. Kurtanemes a 19. század elején
4. Koronaőrző nemesi bandérium 1790-ben
5. Paraszt a deresen (1793)
6. Martinovics és társainak kivégzése 1795. V. 20-án
7. Vásár Erdélyben
8. Az első selyemgyár Pesten az 1830-as években
9. Jelenet a győri csatából 1809. VI. 24-én
10. Balatonfüred a Kisfaludy gőzhajóval 1847-ben
11. Buda és Pest a Gellérthegyről 1819-ben
12. A budapesti Lánchíd alapkövetétele 1842. VIII. 24-én
13. A pozsonyi országgyűlés alsótáblai ülésterme 1836-ban
14. Kossuth korteseinek díszmenete 1847. X. 17-én
15. A Pilvax Kávéház, a "Forradalmi Csarnok" 1848-ban
16. A 12 pont eredeti nyomtatott példányának fotokópiája
17. Gyűlés 1848 márciusában a Nemzeti Múzeum előtt
18. A börtönből kiszabadított Táncsics M. diadalmenete 1848. III. 15-én
19. Népitélet Lamberg ellen a pesti hajóhidon, 1848. IX. 28-án
20. Jellasics hadai átkelnek a Dráván, 1848. IX. 11-én
21. A pákozdi csata 1848. IX. 29-én
22. Kossuth toborzó gyűlést tart Cegléden
23. A tápióbszkei csata 1849. IV. 4-én

24. A trónfosztás kikiáltása Debrecenben 1849. IV. 14-én
25. Buda ostroma 1849 májusában
26. A népfelkelés allegóriája (1849)
27. A világosi fegyverletétel 1849. VIII. 13-án
28. A tizenhárom aradi vértanu
29. A josefstadi várbörtön 1849-ben
30. Kossuth megérkezik Angliába 1851-ben
31. Az országgyűlés megnyitása 1865. XII. 10-én
32. Tiszavidéki halászok a 19. század derekán
33. Röck István cséplőgépe
34. Ganz vasöntödéje Budán 1862-ben
35. Barlanglakások a Gellérthegyen
36. Urak bálja Pesten 1860-ban
37. Gabonacséplés cséplőgéppel, villanyfény mellett 1883-ban
38. Láng L. gépgyárának gépfelszerelő műhelye
39. A Déli Vaspálya Társaság egyik legkorábbi mozdonyának modellje
40. Az első fővárosi autóbuszok egyike 1905-ből
41. Kubikosok 1879-ből
42. Szüreti multság Vác környékén a 19. század elején
43. Sztrájk. Munkácsy Mihály festménye
44. A magyar minisztérium 1867-ben
45. Balközép az országgyűlésen 1868-ban
46. A hűtlenségi per vádlottjai 1872-ben
47. Tisza Kálmán tarokkpartija 1894-ben
48. Szántó Kovács János tárgyalása 1895-ben
49. Román karikatúra a magyar hegemoniáról az 1860-as években
50. A kedvelt horvátok. Gonyrajz 1883-ból

VII. doboz (50-100)

51. A millenniumi kiállítás Budapesten
52. A képviselőház összerombolt ülésterme 1904. XII.13-án
53. Elfogott munkások őrzése 1912. május 23-án
54. Ime, így ad Tisza-Lukács választójogot a munkásoknak! Plakát 1913-ból
55. Gavriilo Princip elfogása Ferenc Ferdinánd lelövése után, 1914. VI. 28-án
56. Ferenc József hadgyakorlaton
57. Éljen a háboru! Tüntetés a Köruton 1914-ben
58. Hadbavonulók 1914-ben Budapesten
59. Rokkantak egy kórház előtt az első világháboru idején
60. Magyar katonák a Dolomitok meredek sziklafalán az első világháboruban
61. Szerbiában. Mednyánszky László festménye
62. Katonatemető az első világháboruban
63. Egy fillért, egy embert sem a hadsereg számára! Plakát 1917-ből
64. Frontbarátkozás 1917-ben
65. A frontról hazatérő magyar katonák 1918-ban
66. Rengj csak föld! Plakát 1918-ból
67. Őszirózsás katonák 1918 októberében
68. Nincs már háboru, éljen a forradalom! Budapesti utcakép 1918. október 31-én
69. Kikiáltják a Népköztársaságot
70. Városmajor u. 42. Ebben a házban alakult meg a KMP
71. Károlyi Mihály földet oszt Kálkapolnán
72. Vyx alezredes munkatársaival 1919-ben
73. A szocialista diákok gyűlése a Muzeum-kertben
74. Fegyveres őrség a köztulajdonba vett Magyar Bank előtt 1919-ben

75. Proletárgyerekek nyaralása a gödöllői királyi kastélyban 1919-ben
76. Kun Béla beszédet mond 1919-ben
77. Fegyverbe! Fegyverbe! Plakát 1919-ből
78. Védd meg a proletárok hatalmát! Plakát 1919-ből
79. Felvonuló matrózok az első szabad május 1-én
80. Vöröskatonák az első vonalban
81. Tűz a fellázadt monitorok ellen, 1919.
82. Ülészik a párizsi békekonferencia
83. Kun Béla és Szamuely Tibor távozik a Tanácsok Országos Gyűléséről
84. A Magyar Vöröshadsereg visszavonulása
85. A Peidl-kormány
86. Román királyi csapatok az Országház előtt
87. Horthy bevonul Budapestre 1919. XI. 16-án
88. A szekszárdi derektórium tagjainak kivégzése 1919. VIII. 10-én
89. Nyomortanyák a Horthy-Magyarországon
90. Kubikosok az emberpiacon munkára várnak
91. A pilisvörösvári bányászok sztrájkja 1928 szeptemberében
92. Kandó Kálmán villanymozdonya 1932-ben
93. Főuri esküvő 1930-ban
94. Rendőrök üldözik a tüntető munkásokat 1930. IX. 1-én
95. A biatorbágyi katasztrófa 1931 szeptemberében
96. Sallai és Fürst kiszállítása a rabkocsiból a Markó utcai fogház előtt 1932-ben
97. A proletáriátus megfizet! Plakát 1933-ból
98. Horthy Miklós, Gömbös Gyula, József főherceg a vitézi bál diszpáholyában 1934-ben

99. Egységfrontot a fasizmus és az imperialista háború ellen. Plakát
100. Hitler és Horthy kézfogása

VIII. doboz (100-150)

101. Az országgyűlés megnyitása 1939. VI. 14-én
102. A második bécsi döntés aláírása 1940. VIII. 30-án
103. A Szovjetunió visszaadja Magyarországnak az 1848-as zászlókat, 1941-ben
104. Proletár egységfrontot a készülő imperialista háború ellen! (Röplap.)
105. Bárdossy miniszterelnök bejelenti a hadba lépést a parlamentben, 1941. június 27-én
106. A magyar hadsereg átlépi a határt és megkezdí háborúját a Szovjetunió ellen
107. A végtelen orosz hómezőkön gyalogmenetben
108. Budapesti utcарészlet, légitámadás után
109. Német harckocsik a Várban, 1944. október 15-én
110. Szálasi hatalomra kerül
111. Nyilas röplap 1944-ből
112. A Petőfi-partizánbrigád
113. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjainak eskütétele Debrecenben
114. A szovjet hadsereg átkel a Tiszán
115. Folyik a romeltakarítás Budapesten
116. Megkezdik a földosztást
117. A Magyar Köztársaság kikiáltása 1946. február 1-én
118. Ünnepelnek a munkások a 3 éves terv megkezdésének napján, 1947. augusztus 1-én

119. A gyárak államosítása 1948 márciusában
120. Kádár János beszél a két munkáspárt egyesülési nagygyűlésén, 1948. június 12-én
121. A Magyar Függetlenségi Népfront választási nagygyűlése 1949 tavaszán
122. Termelőszövetkezet szervezése Mérgespusztán, (1949)
123. Dunaujváros építése
124. Ellenforradalmárok kegyetlenkedése a Budapesti Pártbizottság előtt 1956 októberében
125. Munkásórség felvonulása 1957 tavaszán
126. Kádár János a kormány beszámolóját tartja a parlament 1957. májusi ülésén.
127. Az új Erzsébet-híd

Egyetemes történelem

128. A Bastille ostroma, 1789-ben
129. A zászlótartó sansculotte
130. XVI. Lajos a Konvent bírósága előtt és a kivégzése
131. Az 1793. június 2-i felkelés
132. A Jakobinus Klub bezárása
133. Napóleon császárrá koronázása
134. Napóleon Jénánál
135. A waterloói csata
136. A szövetségesek bevonulása Párizsba, 1814 márciusában
137. A Bécsi Kongresszus
138. Az első vasút Angliában, 1830-ban
139. Viktória királynő megkoronázása
140. Tuileriák ostroma Párizsban, 1848. február 24-én
141. Győzelmes forradalmi felkelés Milánóban, 1848 márciusában.

142. A bécsi forradalom 1848. március 13-án
143. Bécs Windischgrätz csapatainak bevonulásakor
144. Aratás a 19. század közepén
145. Postakocsi közlekedés az 1830-as években
146. Nyomdagép a 19. század első felében
147. Bányász a 19. század közepén
148. Hargreaves "Jenny" fonógépe
149. Gőzeke a 19. század harmincas éveiben
150. Stephenson "Rocket" gőzmozdonya

IX. doboz (150-200)

151. Gőzhajó a 19. század közepén
152. Az angliai wolwichi fegyvergyár gépterme, 1862-ben
153. A nagy kiállítás a Hyde Parkban
154. Urinók 1859-ből
155. Londoni nyomornegyed a 19. század közepén
156. Chartisták ülősztrájkja
157. Az 1831-es lyoni felkelés
158. A párizsi munkások 1848. júniusi felkelése
159. Az I. Internacionálé bázeli kongresszusának résztvevői
160. Porosz katonák Párizs Saint Denise külvárosában, 1871-ben
161. A párizsi nép kikiáltja a Kommünt 1871. március 28-án
162. Jelenet a Kommün harcaiból
163. A Kommün utolsó harcosainak kivégzése 1871. május 28-án
164. Angol megszállók Alexandriában, 1892-ben
165. Abdullah kalifa a csatában
166. Francia büntető expedíció Madagaszkáron

219. Az 1919. júniusi bécsi utcai harcok után
220. Türkmén nők irni-olvasni tanulnak
221. Az első szovjet traktorok egyike
222. Az első szovjet nagyolvasztó építése
223. Magnitogorszk
224. A szovjetek köztársasága (plakát)
225. Milliók állnak mögöttem. (plakát)
226. Ég a Reichstag, 1933.
227. Koponya-méret vizsgálat
228. Halál a gázkamrákban
229. Általános mozgósítás elrendelése Addis-Abeában
230. Franco tábornok fellázad
231. Pablo Picasso: Guernica
232. A Kommunista Internacionálé c. folyóirat első számának címlapja
233. Angol munkanélküliek éhségmenete Londonban, 1923-ban
234. Mongol forradalmi plakát
235. Összecsapás a tüntetők és a csendőrök között Berlinben 1929-ben
236. Világháborús veteránok a Washingtoni Kongresszus épülete előtt, 1932-ben
237. Dimitrov a bíróság előtt
238. Párizs dolgozói tiltakoznak a fasiszta provokációk ellen
239. Chamberlain, Daladier, Hitler és Mussolini a müncheni paktum aláírása után
240. Német támadó csapatok Varsó közelében
241. Német bombázók Anglia felett
242. A németek Párizsban
243. Orvtámadás a Szovjetunió ellen

244. Partizánok a Szovjetunióban
245. Sztalingrádnál
246. Az afrikai fronton
247. A japánok orvtámadása Pearl Harbournál
248. Az olasz nép bosszúja
249. A győzelem ünnepén Moszkvában
250. Sztálin, Truman, Churchill

Általános tájékoztatás

Jelen történelmi diakép-gyűjteményünk a Dr. Eperjessy Géza által összeállított 225 képből álló sorozat folytatása (dobozszámuk I-V.). Míg az az ósidőktől a nagy francia forradalomig mutatja be az egyetemes, illetve az első köztársasági mozgalomig a magyar történelmet, ez a sorozat az 1790-es évektől az egyetemes történelemben 1945-ig, a magyar történelemben 1957-ig jut el. A két sorozat tehát együtt a történelem majdnem egészét kívánja illusztrálni, mind magyar, mind egyetemes vonatkozásaiban. A kettő együtt alkot szerves egészet, öleli fel a középiskolai tananyag legjelentősebb tényezőit. A középiskolák számára készült, figyelembe vette mind a gimnáziumok, mind a szakközépiskolák, mind a dolgozók középiskoláinak igényeit, a szakmunkásképző iskolákat sem hagyva figyelmen kívül.

A képek összeállításánál a tantervi-tankönyvi követelményekből indultunk ki, azonban nem volt szándékunkban mechanikusan követni a tananyagot. A képsorozatot ugyanis nem zárólag, sőt nem is elsősorban a tankönyveket kiegészítő illusztrációnak szántuk, amely csupán arra hivatott, hogy folyamatosan és adekvát végigkísérje a tankönyv egyes gondolatait, hanem maga is önálló tanszerként épül be a tanítási folyamatba, egyszer mint puszta illusztráció, másszor, mint tényismertető ismeretforrás, sok esetben pedig mint a tanórai elemző munka indukciós bázisa. Didaktikai szerepe így válik többrétűvé, s így illeszkedik bele ez a sorozat - mint önálló tanszer - a tanítás folyamatába, s alkot egységet más munkaeszközökkel, elsősorban a tankönyvekkel.

A sorozatnak ez a felfogása felmentett bennünket az alól, hogy mechanikusan végigkövessük a tankönyvek anyagát, s átvegyük azok beosztását és periodizációját, vagy minden, a tananyagban szereplő kérdéshez adjunk képet. Ez már a sorozat keretei miatt is lehetetlen lett volna. Ezért azt a praktikus elvet követtük, hogy mind a magyar, mind az egyetemes történelmet nagyobb témakörökre osztottuk, s az egyes témakörökön belül törekedtünk viszonylagos tematikai teljességre, a legfontosabb vagy legjellemzőbb momentumok kiemelésére. A magyar történelmet kilenc, az egyetemes történelmet huszonegy kronologikus csoportba osztottuk, a sorozat tehát harminc, viszonylag önálló részre tagolódik. Egy-egy nagyobb történelmi korszakra átlagosan 8-9 kép jut, ez már önmagában kizár mindenfajta teljességre való törekvést.

A szelekció elvi szempontjai mellett praktikus szempontokat is figyelembe vettünk, és azokat konzekvensen alkalmaztuk. Sorozatunk ezért nemcsak a tankönyvekkel koncentrálnál, hanem az általános iskolai diagyűjteménnyel, a korábbi diafilmekkel, s a kiadott tematikus történelmi sorozatokkal, pl. a Hazánk felszabadulása, Lenin, s más korábbi történelmi diagyűjteményekkel. Vigyáztunk arra, hogy a tankönyvek, és más tanítási eszközök képeit ne ismételjük meg, hogy ne az ismert képeket adjuk, amelyekhez a történelemtanárok másként könnyen hozzájuthatnak. Így nem szerepeltetünk jelen sorozatunkban a történelemtanítás szempontjából primér fontosságú képeket, mint pl.: Marx, Engels, Lenin portréja, tevékenységük egyes jellemzői stb. Ezekről ugyanis amellet, hogy a tankönyv képanyagában is megtalálhatóak, külön diafilm

áll a tanítás rendelkezésére, amelynek gondos, részletes anyagát ugysem tudtuk volna itt - szűk kereteinken belül - a lehetséges 1-2 kép szerepeltetésével pótolni. Ezért külön nyomatékkal szeretnénk hangsúlyozni, hogy jelen sorozatunk tartalmilag közel sem teljes, a már megjelent diafilmekkel és gyűjteményekkel alkot egységet, azok használatát nem teszi feleslegessé, hanem feltételezi, fontosságát aláhuzza. Az egyes történelmi témák tanítási egységeinél e sorozat odavonatkozó képei mellett a tanóra előkészítésekor javasoljuk a már megjelent tanszerek áttekintését is. Ezek együttesen biztosítják a megfelelő képek összeválogatását és összhangba hozását, a tanár konkrét didaktikai koncepciójának megvalósítását.

Sorozatunk a tematikai sokoldalúságra törekszik a teljesség igénye nélkül, a történelem komplex jellegét követi. Anélkül, hogy sablonszerűen végig kívántuk volna követni ezt az elvet minden korszaknál, mind a magyar, mind az egyetemes történelemben a gazdasági, technikai és társadalmi fejlődés és a politikai történet képeit együtt szerepeltetjük, s igyekszünk felvillantani a kor embereinek mindennapi életét, a korra annyira jellemző szituációkat és hangulatot. Ezzel a tanóra értelmi elemzésén túl a korhangulat reprodukálásának szándéka vezetett bennünket, a sorozat pedagógiai felhasználásának raciónális erejét akartuk kiegészíteni az emocionális hatásokkal, remélve, hogy így válik ez a képgyűjtemény a történelmi kormegelevenítés fontos eszközévé. A képek egy része tehát nem esemény, nem tény jellegű, inkább a zsánerkép sajátosságait hordozza magán, a sorozat ezért az elemzés forrásán és az illusztratív tényezőn kívül a

hangulatkeltés lehetőségét is tartalmazza. Ezért javasoljuk azoknak a képeknek levetítését is, amelyeket nem akarunk elemezteni, sőt konkrétan nem is illusztrálják a történelemnek az adott tanórán megbeszélte valamely törvényszerűségét, eseményét, vagy tényét, azonban a kor hangulatáról, minden magyarázat nélkül, vagy bizonyos magyarázattal többet tudnak elmondani, érzékeltetni, sőt megértetni, mint az írásos források.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a sorozatban levő képek nem kiegészítik a tananyagot, semmi értelemben sem kívánják növelni a megtanítandó anyag mennyiségét, s nem válhatnak a minőségi maximalizmus forrásává. Éppen ellenkezőleg, a tananyag megértését vannak hivatva szolgálni, megkönnyíteni. Tehát nyelvileg is szó szerint értve eszköz jellegűek, a történelem tantervi anyaga készségi foku elsajátításának egyik fontos eszközét képezik.

Bár a képeket 30 témakör köré csoportosítottuk, ezen belül nem törekedtünk semmiféle formális belső arányosságra, egyes témakörök közötti számszerű arányos megoszlásra. Az arányokat kizárólag az egyes témák lényegéből származó szükségletek, s a korszakról hozzáférhető képanyag gazdagsága határozta meg. Ezért van olyan témakör, amelyik 16, a másik viszont csak 3 képből áll.

Általában igyekeztünk tartózkodni mindennemű formalizmustól. Ezért csupán a praktikus szempontokat figyelembe véve, a képeket egytől kétszázötvenig folyamatosan számoztuk, nem ügyelve arra, hogy egyes 50 darabos dobozokba egy, vagy több témakör képei kerüljenek. Így az-

után a dobozolás egyes témaköröket kettévág, egymással szorosan összefüggő képsorok egy része az egyik, más része a másik dobozba került. Bizonyára praktikus lett volna hogy egy tanórára minden esetben csak egy dobozt kelljen bevinni, a tartalmi igényeket mégsem akartuk a legkisebb mértékben sem alávetni ennek a formális követelménynek, remélve, hogy a tanóra előkészítése során ugyanis az egyes dobozokban található képekből és más képekből kollegáink céltudatosan állítják össze a tanórán felhasználandó anyagot. Az áttekintés megkönnyítésére az alábbiakban adjuk a sorozat témakörönkénti felosztását, amely nagyjából követi a tantervek és a tankönyvek beosztását.

Magyar történelem

- I. A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet kora
1-14. kép
- II. Forradalom és szabadságharc 1848-49-ben
15-27. kép
- III. Az abszolutizmus és a kiegyezés kora, 1848-1867
28-36. kép
- IV. A dualizmus kora, 1867-1914
37-54. kép

- V. Az első világháború, 1914-1918
55-65. kép
- VI. A polgári demokratikus és a szocialista forradalom Magyarországon, 1918-1919
66-84. kép
- VII. Az ellenforradalmi korszak Magyarországon, a második világháborúba való belépésig, 1919-1941
85-104. kép
- VIII. Magyarország a II. világháborúban, 1941-1945
105-112. kép
- IX. Az ország felszabadítása és a népi demokratikus építés
113-127. kép

Egyetemes történelem

- X. A nagy francia forradalom és a restauráció
128-132. kép
- XI. A napóleoni háborúk és a Szent Szövetség
133-139. kép
- XII. 1848 Európában
140-143. kép
- XIII. A kapitalizmus termelése, technikája és társadalma
144-156. kép

- XIV. A munkásmozgalom kezdetei, Marx-Engels
157-159. kép
- XV. A Párizsi Kommün
160-163. kép
- XVI. A gyarmatosítás és az ellene folyó harc
164-170. kép
- XVII. A német és az olasz egység
171-173. kép
- XVIII. Polgárháború az Egyesült Államokban
174-176. kép
- XIX. Harc a nemzeti önállóságért a Balkánon
177-180. kép
- XX. Az imperializmus technikai alapjai
181-187. kép
- XXI. Az imperializmus társadalma és kulturája
188-194. kép
- XXII. A munkásmozgalom küzdelme, a II. Internacionálé
195-198. kép
- XXIII. Az 1905-ös polgári demokratikus forradalom Oroszországban
199-203. kép

- XXIV. Az első világháboru
204-210. kép
- XXV. Polgári dem. és szoc. forradalom Oroszországban
1917-ben
211-216. kép
- XXVI. Forradalmak Európában 1918-1919-ben
217-220. kép
- XXVII. A szocializmus felépítése a Szovjetunióban
221-224. kép
- XXVIII. A fasizmus. Harc a világ újrafelosztásáért
225-231. kép
- XXIX. Munkásmozgalom a két világháboru között
232-238. kép
- XXX. A II. világháboru
239-250. kép

A felsorolásból látható, hogy a témakörök csoportosításánál egyszerre két, látszólag egymásnak ellentmondó elvet követünk; az anyagot egyrészt kronológiailag, másrészt tematikusan tagoltuk. A magyar történelemnél következetesen ragaszkodtunk a kronológiai csoportosításhoz, az egyetemes történelemnél azonban néhány különlegesen fontos témát, a munkásmozgalmat, a technikai, társadalmi fejlődést, a gyarmatosítást és a balkáni népek szabadságküzdelmét kiemeltük. Ezzel e témák súlyának kívántunk nyomatékot adni, tanárkollégáink munkáját megkönnyíteni. Hiszen ezek a témák a tananyagban is kiemelten szerepelnek, a csupán kronologikus beosztású csoportokból való összeválogatásuk tetemes munkát igényelne. A praktikus igényeken túl szeretnénk hangsúlyozni e beosztás elvi indokait, és felhívjuk kollégáink figyelmét az egyetemes történelmi rész XIV., XVI., XIX., XX., XXI., XXII., XXIX. témáinak fontosságára, annál is inkább, mert ezeknek a kérdéseknek egy része a tananyagban sem kaphatott a dolog aktuális jelentőségének megfelelő súlyt. Gondolunk itt pl. a gyarmatosítás és az ellene folyó harc, vagy a balkáni népek szabadságküzdelseinek témaköreire.

Alapvető feladatunknak tekintettük a diasorozat összeállításakor, hogy a magyar és az egyetemes történelem hozzávetőlegesen egyenlő arányban szerepeljen gyűjteményünkben. Így a rendelkezésünkre álló 250 kép közül 127-a magyar, 123 az egyetemes történelem tárgyköréből való. Különös gonddal kellett tehát vigyáznunk, hogy az új és a legújabb kori egyetemes történelem roppant gazdag anyagából csak a legfontosabbakat és a legjellemzőbbeket válasszunk ki. Ez az elv magyarázza, hogy az egyetemes történelemnél lényegesen több témakör szerepel, mint a magyarnál, az egyes

témákat csak kevés kép képviseli. Ez is indokolta néhány különlegesen fontos téma kiemelését.

Egyes témák kiemelése azonban helyenként megbontotta a szigorú kronologikus sorrendet. Pl. a XV. fejezetben először a fasizmus és a világ újrafelosztásáért való harc kérdéseinél eljutunk a spanyol polgárháborúig, lényegében 1938-ig letárgyaljuk a kapitalista világ történetét. Majd a XXIX. fejezet a két világháború közötti munkásmozgalmat bemutatva visszamegy 1915-ig, hogy a téma végén kerüljön kronológiai szinkronba az előző fejezettel. Az ilyen időváltakozás a tematikus tárgyalási módnál elkerülhetetlen, s reméljük nem fog semmiféle nehézséget okozni kollégáinknak.

Részletes tájékoztató

Magyar történelem

I. 1790-1848

A feudálizmusból a kapitalizmusba való átmenet korát bemutató képsort társadalomtörténeti emlékekkel nyitjuk. Az első három kép a két alapvető társadalmi osztály - a parasztság és a nemesség - életviszonyaiban tükröződő különbséget érzékelteti egy korabeli paraszt, egy nemes férfi és egy hölgy ábrázolásával. Az ünneplőbe öltözött szürös-bocskoros parasztember egyszerű szegénységével (1.kép) élesen szemben áll a nemesi házaspár öltözködésének barokk pompája. A nemesség belső tagozódását és a két antagonisztikus osztálynak szélső határain levő "átmeneti" rétegét eleveníti meg a következő kép (3), amely egy kurtanemest ábrázol. A kurtanemes bár kiváltságainál fogva a nemesi társadalom tagja s annak öntudatát hordozza, életszínvonalában azonban már közelebb áll az ekkor már differenciálódásnak indult jobbágy-parasztság felső rétegéhez. A csizma, a zsinóros nadrág a nemesi öltözetet idézi, de a kecses, finomkodó, dus pompájú öltözet itt már a célszerűség irányába egyszerűsült, s a főnemesi figurák ábrázolásának kifinomult könnyedségét felváltja a munkához kényszerült és szokott ember testtartásának, megjelenésének és öltözködésének nehézkes darabossága.

A következő két kép már e társadalmi osztályok uralmi viszonyai fenntartásának módszereire, eszközeire utal. Az egyik (4.) nemesi bandériumot mutat, amely nemcsak az

ország külső védelmének eszköze, hanem a belső elnyomás biztosítója is volt. A másik (5.) az elnyomás módszereire, a durva, nyers erőszakra utal, az egykori földesúri "igazságszolgáltatásra" oly jellemző derest mutatja be.

A korabeli osztályharcról egy képet hozunk, a polgári reformokért összeesküvő Martinovics Ignác és társai kivégzésének képét (6.). Ez a korabeli metszet - lehetőleg minden képünk korabeli, történelmileg viszonylag a leghitelesebbnek tűnő ábrázolás - a kivégzést mutatja be a mai Vérmezőn. A kép jobb sarkában látszik a budai vár egyik sarka a Magdolna-templommal, a szekerek egyenként hozzák az összeesküvés halálra ítélt résztvevőit, minden szekéren az őrző katonákon kívül ott van az "utolsó vigaszt" nyújtó pap is. A kép közepén az összeesküvés fája, törzsén Martinovics, amelyből az egyes összeesküvőket jelképező ágak nőttek ki.

A következő kép, a kor embereinek életét annyira jellemző vásárt mutatja be (7.). Ez a zsánerkép igen alkalmas a kor hangulatának felidézésére, és informál a 18. század végi paraszti ruházkodásról, és a miliőról.

A következő öt kép - egy kivételével - a 18-19. század fordulója körüli évtizedek ipari, technikai és városi fejlődését mutatja be. Az akkori legjelentősebb magyar üzem, a Valero selyemgyár volt. (8.) A békés vegetálást szinte csak epizódyszerűen megtörő napóleoni támadás, a győri csata ábrázolása a 9. kép. Ekkor lett nyilvánvalóvá a magyar nemesi hadviselés csődje, amely egyben már a feudális társadalom fenntarthatatlanságát is jelezte. A követ-

kező a technika betörését érzékelteti a mindennapi életbe, az első magyar gőzhajó megjelenik a Balatonon (10.). Buda és Pest 19. századeleji képét mutatjuk a Gellérthegyről nézve, a budai oldalon a Várhegy a korabeli várral, és az akkor még két különálló várost összekötő hajóhiddal. Láthatjuk a pesti oldalt is még a Parlament, a Bazilika nélkül, a dunaparti palotasorral. A kép, Richter Fülöp Antal híres színes rézmetszete, Petrich András rajza alapján. Másik, e témáról közölt képünk a Lánchid alapkövetésének színpompás ünnepségét ábrázolja Barabás Miklós híres vízfestménye alapján (12.). Ez a kép már a fejlődésnek indult kapitalizmusba visz el bennünket, Buda és Pest világvárossá fejlődésének kezdetéhez. 1847-ben magának Pestnek már több mint százezer lakosa volt. Pest az ország gazdasági és kulturális központja lett, de a liberális reformmozgalom politikai fővárossá is akarta tenni. Ezzel a liberális nemzeti mozgalommal kapcsolatban szinte szimbolikus jelentősége van éppen a Lánchidnak.

E témacsoport két záróképe már politikai történeti jellegű. Az egyik az 1836-i pozsonyi diéta üléstermébe visz el bennünket (13.), a másik már az újabb történelmi periódus, a nemzeti ébredés és a polgári forradalom robbanás-szerű kibontakozásának árnyékát vetíti előre. Kossuth korteseinek 1847. évi vonulását látjuk, már mindenütt nemzeti (s nem kétfejű sasos!) lobogókkal, magyaros ruhákban, s ami a képen nem látható; nemzeti, függetlenségi jelszavakkal.

Képsorozatunknak ez a része két csoportra oszlik. Az első öt kép közvetlenül az 1848. március 15-e nagy napjának eseményeihez kapcsolódik, a további képek pedig már a szabadságharc harci eseményeit ábrázolják a 24. kép kivételével, amely a trónfosztást mutatja be. Az utóbbi szoros logikai kapcsolatban áll a szabadságharc folyamatával. Az első kép a Pilvax Kávéházat ábrázolja korabeli műalkotás alapján (15.). A különös hangulatot árasztó, elegáns, tágas terem exkluzív zártságát feloldja a forradalom feszültségét idéző tarka mozgalmasság, a terem közepén beszélgető tisztok csoportja, a tükrök fölött levő nemzeti lobogódiszek, a falakon levő képek pedig a hazafias fellelkesülés valóságát idézik. A második kép a 12 pont eredeti kinyomtatott példányának fotokópiája (16.). A harmadik az 1848. március 15-i, a Nemzeti Múzeum előtti gyűlést mutatja be (17.). A Múzeum lépcsőjén Petőfi, Vasvári, Irinyi, Nyáry és Klauzál, s körülöttük szorong a mintegy tizezer főnyi tömeg, hallgatja gyűjtő szónoklataikat. Magyar címeres nemzeti zászló s a hallgatóság egy részének mellén vagy karján jól láthatók a nemzetiszínű szalagok. A tömegben jól öltözött urak, rosszabbul öltözött kispolgárok és munkások látszanak, a kép jobb szélén egy parasztalakja is feltűnik. A kép másik oldalán előkelő dáma férjével és egy agárral. A fellelkesült hallgatóság összetétele az 1848-as forradalom és szabadságharc széles társadalmi bázisát, a nemzeti összefogást tükrözi.

A következő kép kronológiailag néhány órával későbbi eseményt mutat be. Táncsics Mihály kiszabadulását (18.).

Március 15-én délután a forradalmi tömeg kiszabadította Táncsicsot a börtönből. A szenvedésektől testileg megrokkant író feleségével együtt bérkocsiba ültették, amelyből kifogták a lovakat. A batárt lelkes fiatalemberek húzták felváltva, míg társaik fáklyákkal kísérték őket a Városházára, majd az író szerény ferencvárosi lakására. A forradalmi lelkesedés, a nagy napok megörökítésének vágya hozta létre az ismeretlen művész fáklyásmenetet ábrázoló alkotását. Ez a metszet négy nappal az események után jelent meg. A kocsiban ülő Táncsicsnak és feleségének portréhűsége vitathatatlan – amint azt a kérdés kiváló kutatója, Cennerné Wilhelm Gizella megállapította Magyarország Történetének Képeskönyvében, ahonnan a felvételt átvettük.

E csoport utolsó képe Albrecht eredetileg színezett litográfiájának fekete-fehér kópiája, már a kora őszi eseményeket idézi. Lamberg királyi biztos megölését mutatja be a Pesti hajóhidon (19.) A kép rendkívüli mozgalmassága, feszülő drámai ereje kitűnően érzékelteti a nép haragjának mindent elsöprő erejét. A jól látható polgárok, munkás emberek és katonák kétségtelenné teszik az esemény népi jellegét. Ezt összehasonlítva a március 15-i, a Nemzeti Múzeum előtti eseményeket bemutató 17-es kép figuráival, érzékelhetjük a forradalom és szabadságküzdelem balratolódását, rendkívül széles, lelkes tömegbázisát. A március 15-i nyomaton még fegyvertelen, viszonylag békés tömeg látható, ezen a közel fél évvel későbbi helyzetet ábrázoló képen a szereplők kezében már a kardokon kívül a népfelkelésekben jellemző botok, kiegyenesített kaszák, kések dominálnak.

Az 1848-49-es korszakra vonatkozó képsorozatunk másik képét egy ismeretlen osztrák mester 1848-ban készült litográfijával kezdjük, amely Jellasics hadainak 1848. szeptember 11-i drávai átkelését ábrázolja. A biedermeieri idillt sugárzó kép középpontjában lovon látjuk Jellasicsot és vezérkarát a vonuló reguláris katonák között, az előtérben pedig népviseletbe öltözött beszélgető szerzsánokat. Utóbbiak a bán hadseregének legjobban felszerelt és legharcdeztettebb részét alkották, szemben a kisebbséget kitevő reguláris csapatokkal.

A következő kép - ugyancsak ismeretlen osztrák mester litográfiája - a szabadságharc első nagy győzelmét, a pákozdi csatát ábrázolja. A magyar nemzeti hadsereg szeptember 29-i győzelmének nagy jelentőségét mutatja, hogy ezt a napot ma a néphadsereg napjaként ünnepeljük (21.). A mesterien komponált kép háttéréből a magyar tüzérség lövi az ellenséget. Igazi csatakép, a harcoló felek mindenütt mozgásban levő áradatával, a még véglegesen el nem dőlt ütközet áttekinthetetlen gomolygásával. A kép kompozíciója a császári hadaknak a völgybe beszorított, kilátástalan helyzetét is érzékelteti.

Kossuth híres ceglédi toborzógyűlését ábrázoló diapozitív romantikus és kissé a kor patetikus hangulatát idézi (22.). Középpontban az átszellemülten szónokló Kossuth, körülötte a bibliaképek kompozícióira emlékeztető, szinte megszállott lelkesedésű tömeg. Ez az ábrázolás mégsem tűnik hamisnak, hűen tükrözi a nemzeti szabadságért és a polgári haladásért harcba induló emberek lelkiállapotát, Kossuth különös szónoki tehetségének rendkívüli, gyűjtő

hatását. A tolongó néptömeg és az előtérben néhány nemes sejteti a küzdelem középneemesi vezetését, akiket a nép ekkor még lelkesen követett.

Következő képünk a tápióbicskei csatát idézi Than Mór ábrázolásában (23.). Rendkívüli mozgalmassága, színessége az elkeseredett küzdelmet és a végsőkig felkavart szenvedélyeket érzékelteti, amelyek ezt a kétes kimenetelű csatát végül is a magyarok javára fordították.

Az 1849 áprilisi trónfosztást és Kossuth kormányzóvá választását ábrázolja következő képünk (24.). Szépen érzékelteti a debreceni Nagytemplomban lejátszódó eseményt, azt a szenvedélyes szeretetet és tiszteletet, amely Kossuthot övezte hívei részéről. A kormányzóválasztás rendkívüli egyszerűségével összhangot alkot Kossuth szinte puritán ábrázolása.

August Pettenkofen litográfiája Buda 1849. májusi ostromát kelti életre (25.). Az osztrák festő - aki mint hadi tudóstól járt Magyarországon - a vár ostromát ábrázolja.

A szabadságharc külföldi visszhangjának szép példája az ismeretlen olasz mestertől származó metszet, amely az Észak-Itáliában megjelent nagyobb sorozat egyik darabja (26.). A középpontban a magyar nemzet, a magyar szabadság allegorikus alakja látható, hívására életre kelnek a magyar föld erői, hogy harcba induljanak a nemzeti létért.

Sorozatunk e részének utolsó képe a világosi fegyverle-

tétel egykori ábrázolása. A kép a Rüdiger orosz generális elé lovagló Görgeyt örökíti meg. A "győzelem" után Bécsben készült kép kettős hangulatot sugároz. A győzők örömet mutatja és az orosz katonák idealizált alakját kelti életre. Ugyanakkor az egész képen valami borongó nyomottság uralkodik, amelyet különösen motivál a magyar fegyverletétel.

III. 1849–1867.

Az új abszolutizmus és a kiegyezés korának képsorát az ellenforradalmi bosszút idéző két diapozitív nyitja meg. Az első a 13 aradi vértanu tablója (28.), a második egy osztrák várbörtön a sok közül, ahol a magyar hazafiak raboskodtak a szabadságharc bukása után (29.). Ez a korabeli ábrázolás is jól érzékelteti a várbörtön komor zárt-ságát, a benne raboskodó hazafiak szomorú magányát.

A sorozatrész harmadik képe szinte naturalista hűséggel mutatja be Kossuthot, amikor 1851–52-ben angliai és amerikai útja kezdeteként megérkezik Southampton kikötőjébe (30.). A rendkívül lelkes fogadtatás Kossuth nemzetközi megbecsülését, s egyben a Habsburg-elnyomás iránti nyugati ellenszenvet is érzékelteti. Ennek a történelmileg hiteles képnek a figurái között azonban jellemző módon csak a polgárság és az értelmiség képviselőit találjuk.

A következő kép a kiegyezést megelőző 1865. évi országgyűlés megnyitását ábrázolja (31.). Ez évben szüntették meg a provizóriumot, s függesztették fel a februári

pátenst s értek meg a feltételek a császári udvar és a magyar uralkodó osztályok közötti kiegyezés, Ferenc József Magyarországra utazott, s amint a képen látható, magyar ruhában nyitja meg december 14-én az országgyűlést. Az ismeretlen művész arra törekedett, hogy a fontosabb szereplők arcvonásai kivehetőek legyenek. A jobb oldali csoport első sorában Deák áll. Ha ezt a képet összehasonlítjuk Kossuth toborzó körutjával, vagy a trónfosztást ábrázoló képpel, vagy Kossuth angliai fogadtatásával, azok őszinte lelkes hangulatával ellentétben itt feltűnően érzékelhető a mester csekély lelkesedése, a kötelességszerűen ábrázolt ünnepélyes aktus mesterkelt protokollizmusa.

A politikai-történeti képek után ismét a különböző társadalmi osztályok életét, és a technikai haladás néhány kiemelkedő tényét bemutató diapozitívek következnek. A tiszavidéki halászokat bemutató korabeli rajz természetesen nem sokat mond, inkább hangulatot idéz, a kor romantikus stílusában (32.). A következő kép Röck István cséplőgépét mutatja be, amely a legnagyobb lépést jelentette a hazai mezőgazdasági termelés lassu forradalmasodási folyamatában (33.). Ganz vasöntődjének bemutatása a magyarországi iparfejlődés ütemének felgyorsulását idézi. 1862-ben már 343 munkás dolgozott a gyárban, s ezzel az ország legjelentősebb üzeme lett. A képen látható vasöntőde akkor európai színvonalat képviselt.

A következő két kép a kor óriási társadalmi különbségeit fejezi ki a szélső pólusok kontrasztjainak bemutatásával. Az első a gellérthegy barlanglakásokat (35.), a második

az 1860-as uri kaszinói bált ábrázolja. Az előbbinél a természet zord szépségét megelevenítő mester romantikus stílusa sem tudja elnyomni a barlangba eszkábált viskók lakóinak sanyaru sorsa iránti részvétüket. Az utóbbi mesterkéltségek finomsága és pazar jómódot sugárzó gazdagsága nem feledteti az ellentéteket, hanem éppen kiemeli azokat. A bálozó urak és uri hölgyek ruháin még felismerhetők a nemzeti jelleg nyomai, de már szakítottak a század első fél évszázadának nemzeti öltözetével. Ebből a tényből nem nehéz politikai-társadalmi következtetést is levonni a magyar nemesség tudati és életérzésbeli változásaira.

IV. 1867-1914.

Az 1867-es kiegyezés jelentős lendületet adott a kapitalista fejlődésnek. Ezért a következő fejezetünk képsorát a technikai fejlődés ábrázolásával kezdjük (37.). Az első kocka a kapitalista termelési mód térhódítását idézi egy villanyfény melletti éjjeli gabonacséplés bemutatásával. Természetesen 1883-ban csak a legfejlettebb nagybirtokra jellemző ez az intenzív fejlődés. A mezőgazdasági termelésre ebben az időben országos méretekben inkább az elmaradottság nyomta rá a bélyegét. A következő kép az ipari fejlődést dokumentálja a Láng Gépgyár korszerű gépfelszerelő műhelyének bemutatásával (38.). Ezzel a képpel a rajzokról és a metszetekről egyre inkább áttérünk a fényképekre, ez a változás már önmagában is a technikai fejlődést jelzi.

A fejlődő mezőgazdaság és ipar egyre sürgetőbbé tette

a közlekedés nagyarányú kiépítését. A Déli Vaspálya Társaság egyik legkorábbi mozdonyának modellje látható a 39-es képen. Ez a mozdony saját korában igen modernnek számított, már magán hordozta a gőzfűtésű mozdonyok valamennyi technikai bravurját. A 40-es kép egy fővárosi autóbust mutat be a 20. század első évtizedéből, amikor is a városi közlekedésben már tért hódított a villany- és a benzinmeghajtás a korábbi ló- és gőzvontatás helyett. A következő kép azokat mutatja, akik az ipar, a közlekedés és a nagy építkezések fejlődésének végrehajtói voltak; a munkásságnak a nagy építkezések korában oly jellemző rétegét; a kubikosokat munka közben (41.). A képen jól megfigyelhető a kubikosmunka roppant testi erőfeszítést kívánó elmaradott technikája. A szorosan egymás mellett nyüzsgő munkások egyben e réteg munkaszervezettségét és erejét is szimbolizálják. A háttérben látszó folyó (valószínűleg a Duna) a pontonhiddal és füstölő kéményű nagyüzemmel a kubikosmunka és az ipari fejlődés kapcsolatát demonstrálja.

A kor technikai színvonalát bemutató képeket két társadalomtörténeti jellegű festmény reprodukciója követi. Az első egy Vác környéki szüreti mulatságot ábrázol (42.). A képen jól láthatók a vidéki kispolgári és parasztlakosság korabeli magyaros ruhái nőkön, férfiakon és gyermekeken egyaránt. Érdekes megfigyelni, hogy ebben a korban a gyermekruházkodás jellege még egyáltalán nem vált el a felnőttől, annak pontos kicsinyített mása. Érdekes felhívunk arra is a figyelmet, hogy ezen a nem állami, vagy egyházi ünnepen is jellemzően nemzeti zászlókat visznek. Ebből következtetni lehet a kor néphangulatára, a nem-

zeti kérdés, a nemzeti öntudat közerejére. Jól kivehetők a képen a korabeli munkaeszközök és használati tárgyak is. A 43. kép Munkácsy Mihály híres Sztrájk c. festménye. A kép egyszerre kettős hatást vált ki. Mind elrendezésével, mind alakjainak mozgásával elsősorban azt az erőt és lendületet fejezi ki, amelyet a munkásosztály ebben a korban potenciálisan már magában hordott. Egyes alakjai, elsősorban a kép előterében alvó munkás és a másik munkás feleségének megjelenése gyerekeivel, mutatja az agyonhajszolt-ságot, a kötöttségeket és azt a visszahúzó erőt, amellyel éles ellentétet alkot a szétvetett lábakkal ülő munkásalak sulyos, élkeseredetten makacs dühe és hallgatása. Az asztal tetején álló agitátor roppant lendületes alakja a forradalmárt ábrázolja, s elővetíti a társadalmi harcok új formáját.

Következő képsorunk elsősorban politikai-történelmi jellegű. E csoport első képe a kiegyezés minisztereinek portrécsarnoka (44.). Középen az Osztrák-Magyar Monarchia történetében később oly jelentős szerepet betöltött gróf Andrássy Gyula alakja, alatta a magyar közoktatásügyet újjászervező gr. Eötvös József arcképe. Közöttük a többi miniszter, nevük a tablón jól olvasható. Másik képünk az Andrássy-kormány és a Deák-párt legerősebb ellenzéki csoportját, a "balközépet" ábrázolja (45.). A Tisza Kálmán vezette, elsősorban a középnemesség hatalmi igényeit képviselő, a parlament balközép padsoraiban elhelyezkedő kb. 100 tagú csoport egyes alakjainak karakterét törekszik kifejezni ez a kép.

Első, történelmileg hiteles munkásmozgalmi képünk a "hüt-

lenségi per" vádlottait ábrázolja (46.). A Párizsi Kommün leverése után a reakció európai méretű felülkerekedésének légkörében a magyar hatóságok letartóztatták az Általános Munkásegylet vezetőit, akik a Párizsi Kommün bukásakor gyászfátyolos tüntetést rendeztek. 1872. április 13-án kezdődött el a perük, amelyben a nemzet iránti hűtlenséggel vádolták őket. A vádirat szerint arra törekedtek, hogy a kommunizmust a fennálló monarchikus államforma megbuktatásával emeljék Magyarországon uralomra. A képen látható 21 vádlott között az első sorban balról a harmadik Farkas Károly, az ötödik Essel András.

Következőképünk a politikai életet 1875-től tizenöt esztendőn keresztül irányító Tisza Kálmán miniszterelnök "történelmi tarokkpartiját" ábrázolja (47.). Tisza Kálmán bizalmas baráti körének a Szabadelvű Klubban rendszeresen ismétlődő tarokkpartijain dőltek el a legfontosabb politikai és személyi kérdések.

A parasztság forradalmi mozgalmát idéző első képünk Szántó Kovács Jánost mutatja be a bíróság előtt (48.). A középen látható csizmás férfi Szántó Kovács János, baloldalt a többi 26 vádlott, háttérben a hallgatóság látható. A kép egy ismeretlen fényképész felvétele a tárgyalásról.

49-es képünk az 1860-as évekből származó román gúnykép a magyar hegemoniáról. Középen látható a magyar uralkodó osztályt szimbolizáló alak, akinek uralma a képből is közzérthetően a nemzetiségek vállain nyugszik. A román, a szlovák és a horvát népet ábrázoló három figura közül a horvát kezében a horvátok privilégiumait tartalmazó iratot

fart. Ezzel a magyar uralkodóköröknek a nemzetiségek megosztására törekvő, híres "divide et impera" elvet alkalmazó taktikájára utal. Ezt még markánsabban ábrázolja a következő kép, egy korabeli gunyrajz, amely a horvát-magyar kiegyezést, a horvátoknak tett engedményeket állítja szembe a többi nemzetiség teljes jogfosztottságával. Az előtérben Tisza Kálmán karikatúrája, aki keblére fogadja a horvátokat, ugyanakkor másik kezével kipurancsolja a szobából a többi nemzetiséget. A háttérben Hungária zokogó nőalakja, aki bölcs előrelátással nemzeti tragédiának érzi ezt a politikát.

51. képünk a Magyarország ezeréves fennállásának jubileumára rendezett óriási ünneppsorozatnak talán legjellemzőbb momentumát, a Városligetben megtartott "Millenniumi Kiállítás"-t mutatja be, kiválóan idézve a kor hangulatát. Igen jellemző kép az 52. A képviselőház üléstermének összetört butorzatát látjuk a Vasárnapi Ujságban közölt egykori hiteles felvétel alapján, a Tisza István által kierőszakolt 1904. évi házszabály-revizió után, amely az ellenzék obstrukciós ellenállását volt hivatva letörni.

A világháború előtti évtizedek leghevesebb munkásmegmozdulásának egyik záróakkordját mutatja következő képünk (53.). A világháborúra való készülés ellen indult nagy munkásmegmozdulást, az 1912. május 23-i "vérvörös csütörtököt" a kormányzat brutálisan leverte és megbosszulta. Korabeli fényképünk a csendőröket és az elfogott tüntetőket ábrázolja a budapesti munkásosztály egyik fellegráiban, a Váci uton.

Sorozatunk e részének záróképe Biró Miklós 1913-ból származó híres plakátja. 1912-ben a Lukács-kormány a háborús veszély esetére szóló kivételes intézkedések között új, az eddiginél is antidemokratikusabb választói törvényt fogadtatott el a parlamenttel. A neves szociáldemokrata művésznak - a magyar modern politikai plakátművészet nyitányát jelentő - grafikája az új választói törvény által guzsbakötött munkást ábrázolja, s szólítja ellenállásra. A munkásosztályt szimbolizáló alakot lekötő hevedereken jól olvashatóak az új választójogi törvény egyes kikötései.

V. 1914-1918

Képsorozatunkat (az első világháború kezdetétől) majdnem teljesen a történelmileg leghitelesebbnek ható fényképekre építjük. A fényképek lényegében mentesebbek a művészi szubjektív ábrázolási törekvések következményeitől és elmentébben a grafikákkal, kevesebb magyarázatot igényelnek. Ezért egyes képeket csupán megemlítünk, másokat csak jelölünk, magyarázatot hozzájuk csak szükséges esetben fűzünk.

Nyitó képünk Gavriło Princip szerb nacionalista merénylő elfogását mutatja be Ferenc Ferdinánd meggyilkolása után Szarajevóban. Ez a fénykép a Vasárnapi Ujság 1914. június 28-i számában jelent meg (55.). Következő képünk a háborúra való készülést idézi, Ferenc József császárt és királyt ábrázolja egy hadgyakorlaton, közvetlenül a világháború kirobbanása előtt.

A fél évszázada békében élő embereknek nem voltak él-

ményeik a háboru borzalmairól. Így könnyen áldozatául es-
hettek a féktelen sovíniszta háborus propagandának. 1914-ben
a tömegek még lelkesen tüntettek a háboru mellett (57.), s vo-
nultak hadba azzal a hittel, hogy mire a "levelek lehulla-
nak", győztesen hazatérnek (58.). A győztesek csillogó pa-
radéja azonban elmaradt, helyette bénák, megcsönkített és
elnyomoritott sebesültek jöttek haza a frontról. Képünkön
egy kórház előtt a rokkant honvédek egy csoportja látható.
(59). A rövid háboruból hosszú háboru lett, a biztos győ-
zelemből pedig a szenvedések sorozata egy nagyon is bi-
zonytalan jövő érdekében. A nehéz feladatokat és megpró-
báltatásokat idézi a következő felvétel, amelyen honvéde-
inknek a Dolomitok meredek sziklafalát kell megmászniuk.
(60.). A katonák sorsát, a háboru szörnyüségait süríti mű-
vészi erővel Mednyánszky László: Szerbiában című festmé-
nye (61.). Ez a kép már az elhagyatottságot és a remény-
telenséget tükrözi, két katona sorsán keresztül egy nemzet
tragédiáját. A következő kép pedig a fotoművészet meg-
győző erejével a katonák százezreinek sorsát - a halált -
bizonyítja (62.). A fehér fakeresztek mértanilag pontosan
rendezett egyhangu erdeje a maga egyszerű valóságában
több drámai erőt képes süríteni minden szuperlativusznál.

Ennyi keserv és szenvedés után rá kellett döbbsennie az em-
bereknek a háboru szörnyüségére, kilátástalanságára és
harcuk osztálycéljaira. Először a forradalmi munkások és
értelmiségiek léptek fel a háboru ellen. Képünk a Galilei
Kör 1917-es plakátja. Alapját a plakát alján levő rajz
képezi, amely a háboru elején betiltott Társadalmi For-
radalom c. folyóirat emblémája volt. A háboruellenes, ak-
kor még kis csoport "Egy fillért, egy embert sem a hadse-

reg számára" jelszavát mutatja, amelyre 1917-ben már je-
lentős tömegek, 1918-ra már az ország népe rezonált (63.).
A háboruellenesség európai jelenséggé vált, s Kelet-Euró-
pában, különösen Oroszországban érlelődött a forradalom.
Következő képünk a frontbarátkozások híres felvételeinek
egyike; orosz és magyar katonák barátkoznak a fronton
(64.). Az eddig egymás ellen gyűlölködve harcoló kato-
nák rájöttek arra, hogy sorsuk közös, különböző nemze-
teknek nem egymás ellen, hanem mindegyiknek saját el-
nyomói ellen kell harcolnia. E nagy felismerés pillana-
tában megszületett a forradalom szubjektív alapfeltétele.
S amikor az objektív feltételek is megértek, a katonák
hazaözönlöttek a frontokról, hogy megdöntsék az osztály-
uralmat. Következő képünk már a magyar honvédek tö-
megeinek hazaözönlését mutatja (65.).

VI. 1918-1919

A közhangulat az imperialista világháboruért elsősorban
felelős monarchista uralkodók ellen fordult. Berény Róbert
híres plakátja már ezt a folyamatot idézi, amikor is a
forradalmat szimbolizáló jakobinussapkás, erőteljes férfi-
alak letaszítja a trónt a benne gubbasztó, megszeppent
uralkodóval együtt a biborlépcsőn (66.). Következő koc-
kánk már a népforradalom kitörésének hiteles fényképfel-
vétele a Vasárnapi Ujságból (67.) és (68.). Az első egy
pillanatkép a Muzeum köruton 1918. október 30-án a
hullámzó forradalmi tömegről. Már ezen feltűnnek az
őszirózsák. A másodikon:tehervonatokon a zsufolt, fel-
lelkesült katonák, sapkájukon a polgári demokratikus for-
radalom szimbolumává vált fehér őszirózsával, nemzeti

zászlókat lobogtatva. Ez a kép jól tükrözi e napok mozgalmasságát és forradalmi lendületét. A következő felvétel a Népköztársaság kikiáltásának ünnepélyes aktusát mutatja (69.). Igen tanulságos megfigyelni a Parlament lépcsőjén állók összetételét: civil értelmiségi és polgáremberek, rendőr- és csendőrtisztek, karjukon a nemzetiszínű karszalaggal. A háttérben kivehető a Kossuth Lajos téren álló hatalmas tömeg. Ez a kép a polgári demokratikus forradalom széles és sokrétű társadalmi bázisát jelzi, amelyben az adott pillanatban erő, de perspektívában belső ellentmondás rejlett. A transzparensen a felirat "A Köztársaság elnökevé Károlyi Mihályt" azt mutatja, hogy Károlyi akkor a széles tömegek bizalmát élvezte, s valóságos vezetője volt ennek a forradalomnak.

A következő kép azt a Városmajor utcai házat ábrázolja, ahol 1918. november 24-én megalakult a Magyarországi Kommunisták Pártja. Külön kivetítjük a kép szélén a házon elhelyezett emléktáblát (70.).

Megszületett már az az erő, amely a forradalom továbbfejlődésének a vezetője lesz. A polgári demokratikus forradalom nem birt megküzdeni az elé tornyosuló belpolitikai és külpolitikai nehézségekkel. 1919. február 16-án végre, több hónapi vita után megszületett "A földművelő nép földhözjuttatásáról" szóló törvény, végrehajtása azonban egyre később. Károlyi Mihály 1919. február 23-án ünnepélyesen hozzákezd Kálkápolnán saját birtokainak felosztásához (71.). Példamutatása azonban nem talált követésre s már nem volt képes megállítani a forrongó hangulatot.

Külpolitikailag is súlyos csapások érik a polgári demokratikus Magyarországot. Az antanthatalmak a szomszédos fiatal burzsoá államokat támogatják Magyarországgal szemben, s egyre szigorubb feltételeket szabnak a belpolitikai válsággal küzdő országnak. Ezt tetézi az a párizsi békekonferencia nevében, Vyx ezredes által küldött jegyzék, amely újabb területek kiűritését követeli. Képünkön Vyx ezredes látható közvetlen munkatársai körében (72.).

Az országot már csak a munkásosztály és a Szovjet-Oroszországgal való szövetség menthette meg. Megérett a helyzet a proletáriatus uralomátvételére. Ezt hirdeti a szocialista diákoknak Muzeum-kerti gyűlése is. (73-as kép.)

Következő képsorunk a Tanácsköztársaságot idézi. Az első két kép a proletárdiktatura sok szociális intézkedése közül kettőt jelképez. Az első az állami tulajdonba vett műkincsek őrzését mutatja (74.), a második a vidáman játszó proletárgyerekeket, akik életükben bizonyára először nyaraltak. A képen látható gödöllői királyi kastélyt ugyanugy, mint az ország más főuri palotáit és nyaralóhelyeit a Tanácsköztársaság a gyerekek rendelkezésére bocsátotta. A kép beállított mesterkéltisége nem csökkentheti épp az iskoláskorú gyerekek életében oly emlékeztető napok jelentőségét és a tanulókra tett hatását.

Hat kép ábrázolja a támadó ellenségektől körülfogott Tanácsköztársaság hősi küzdelmét. Az első Kun Béla fegyverbe hívó beszédét mutatja (76.). Érdemes ezt a képet összehasonlítani a Népköztársaságot kikiáltó, fél évvel

korábbi képpel. Mennyivel más itt a jelenlevők összetétele, s a kép egész hangulata. Ott még az urak és a dolgozók világa együtt látható, főhivatalnokok, rendőrtisztek, polgári elemek a lépcsőkön, s tőlük bizonyos távolságra az őket támogató tömeg. Itt polgárok, munkások, katonák, egyszerű emberek gyűrűjében beszél Kun Béla. Nincs szakadék a vezetők és a tömegek között, de a tömegben azok már nem találhatók, akik korábban a szakadék másik szélén állottak. Az 1918-as felvételen még csak nemzeti zászlók, az 1919-esen már nemzeti és vörös zászlók együtt láthatók. A következő kép Berény Róbert híres, fegyverbe szólító plakátja (77.), a 78. kép pedig egy kevésbé ismert, tanácsköztársasági plakát "Védd meg a proletárok hatalmát"! A következő három felvétel már a honvédelmet konkrétan ábrázolja. Az első (79.) az 1919. május 1-én vonuló tengerészek csoportját, a második egy munkásosztagot az északkelet-magyarországi harcokban (80.), a harmadik 1919. június 24-én a monarchista tisztek szervezte lázadás elleni küzdelmet mutatja be. (81.).

Hiábavaló volt a magyar munkásosztály küzdelme, a győztes imperialista nagyhatalmak már megszótták hálójukat a Tanácsköztársaság ellen. Első képünk a Párizsi Békekonferencia egyik ülésén mutatja be azokat, akik ekkor a tőkés Európa sorsát "elrendezték". Balról jobbra: Lloyd George angol, Orlando olasz, Clemenceau francia miniszterelnök és Wilson amerikai elnök (82.). Éppen a képen látható Clemenceau-nak volt oly végzetes szerepe a Tanácsköztársaság összeomlásában, amelyet már a következő képünk is sejtet. Annak a jegyzéknek értelmében, amelyet július 13-án a békekonferencia nevé-

ben Clemenceau intézett a tanácskormányhoz, kezdték meg a proletárdiktatura hadseregének visszavonását a frontról (84.). A lelkes csatákban nagy önfeláldozás és véráldozat árán elfoglalt területek önkéntes visszaadása értelmetlennek tűnt a katonák előtt, demoralizálta a hadsereget. Az itt közölt kép ezt a borús, elfásult hangulatot idézi. A katonák letargikus állapotban, vagy legalább is közömbösen ülnek a vagonok szélén, a kocsin, vagy álldogálnak a háttérben. Mind a képnek háttal, mintha a fényképező ezzel is a hangulati visszafordulást jelezné, csak egy van szemben, a kép közepén, arckifejezése jelképezi az egyszerű katonák lelkében végbemenő elkeseredés folyamatát.

E rész utolsó képe Kun Bélát és Szamuely Tibort mutatja, amint eltávoznak a Tanácsok Országos Gyűléséről. A kép komorsága, s a távozók kis csoportjának magáramaradottsága a történelmi eseményekbe helyezve szinte szimbolikus értelmet nyer (83.).

VII. 1919-1941

A következő képsor az ellenforradalmi rendszert mutatja be. Különös gondot fordítottunk itt a tanításban elhanyagolt társadalomtörténeti vonatkozások ábrázolására, amelyek nélkül nem válik szemléletessé és érthetővé a tanulóknak számára a kornak merev osztálytagozódása, s az osztályellentétek mély társadalmi tartalma. Az első három kép az ellenforradalom hatalomra jutásának folyamatát érzékelteti. A Tanácsköztársaság bukása utáni első kormány, Peidl Gyula rövid életű "szakszervezeti" kabinetje, amely az átmenetet biztosította a proletárdiktaturából az ellen-

forradalomba (85.). A második; az ehhez fegyveres erőt adó királyi román csapatokat mutatja Budapesten (86.). A harmadik kép témája: a magyar ellenforradalmi csapatok vezérének, Horthy Miklósnak teátrálisan megrendezett, fehér lovon történő bevonulása a fővárosba (87.). Érdemes ezeket a képeket összehasonlítani az 1918 és 19-es forradalmi események felvételeivel. Azokon mindenütt tömeg, mozgalmasság, lelkesedés, ezeken a néptől elszakadt csoportok önmagukban, a hátteret legfeljebb saját katonáik szuronyai adják. A román hadsereget ábrázoló képen elől egy főtitst, mögötte egy tiszt, háttérben a reguláris hadsereg katonái, jellegzetes francia szabásu felszerelésben. A másik képen elől Horthy egyedül fehér lovon, tenger-nagyi egyenruhában, a háttérben tisztjei, darutollasan. Ezekről a képekről hiányzik a lakosság, szinte jelképezve, hogy tőle ez a hatalom idegen. Megfigyelhető azonban a képen a katonai uralom hierarchikus rendjét jelképező felállítás.

Ez a néptől idegen katonai hatalom csak terrorral szerezhetette meg hatalmát. Jellemző a következő híres eredeti felvétel a Tolna megyei direktórium tagjainak kivégzéséről (88.).

A társadalomtörténeti képek sorát a Pest környéki munkás nyomortanyák egyikéről készült felvétel nyitja meg (89.), majd a Teleki téri emberpiacon munkára váró kubikosok képe folytatja (90.). Ez a két kép is érzékelteti, hogy miért vállalták a munkások az ellenforradalom legvéresebb megtorló intézkedései ellenére is az ellenállást. Ezt ábrázolja a pilisvörösvári bányászok 1928 szeptemberi sztrájk-

jának eddig kevésbé ismert felvétele (91.). S ha valaki eddig a munkásmozgalmat csupán véres összeütközéseket ábrázoló, patetikus képeken tudta elképzelni, ebből a felvételtől megsejtheti a kitartó és gyakran szinte néma küzdelem drámai erejét, fogcsikorgató feszültségét s néha tetemesre emlékeztető mély fájalmát (91.).

Egyetlen képpel akarjuk csupán érzékeltetni, hogy a technikai fejlődést a társadalmi és politikai konzervativizmus sem volt képes megállítani. A kor legjelentősebb magyar találmánya Kandó Kálmán villanymozdonya, amely szinte forradalmasította a közlekedést és az áruszállítást (92.). Ez a mozdony 1923. okt. 31-én tette meg első útját Budapest és Alag között, majd az 1924. évi londoni első energetikai világkonferencián indult el hódító útjára.

A következő kép Eszterházy László herceg és Endrődy Marietta grófnő esküvőjét örökíti meg (93.). Ez a középkorias pompát idéző, a neobarokk kort megelevenítő kép minden szónál hivebben illusztrálja az ellenforradalmi korszak felsőbb rétegeinek roppant konzervativizmusát, teljes idegenségét a néptől és a modern társadalmi berendezkedésektől. Ha ezt a felvételt összehasonlítjuk a 89-90-es képkockákkal, valamint a 98-as képpel, akkor a tanulók előtt igen plasztikusan kirajzolódik a két világháború között az egyes társadalmi osztályok életviszonyaiban meglevő nagy különbség, az a feszítő erő, amely az ellenforradalmi rendszer kereteit szükségszerűen szét kellett hogy törje.

A nagy gazdasági válság idején megélnékült a munkásosztály küzdelme. A kormány nem tudott gazdasági intézke-

déssel urrá lenni a válságon, s elviselhetővé tenni a dolgozó tömegek helyzetét, tehát az elégedetlenségre terrorintézkedésekkel válaszolt. Első képünk az 1930. évi szeptemberi tüntetés egy epizódját, a rendőrök brutalitását eleveníti meg (94.), a második a biatorbágyi vasuti katasztrófát, amelynek ürügyén statáriumot rendeltek el, hogy fokozhassák a kommunisták üldözését (95.), a harmadik Sallai, Fürst és Karikás letartóztatásának azt a pillanatát örökítette meg, amikor 1932-ben rabkocsival a Markó utcai fegyház udvarára hurcolják őket (96.). A negyedik kép pedig egy korabeli röplap kópiája, amelynek fő szövege Sallai kivégzése előtt elhangzó utolsó szavait idézi: "A proletáriátus megfizet" (97.). Ez a négy kép egységesen dokumentálja az ellenforradalmi hatalom nyílt terrorjának kibontakozását az 1930-as évek elejétől.

A következő kép a társadalmi-történeti képek sorában foglal helyet, az 1934-es vitézi bál egy részletét eleveníti fel. (98.). A tömegnyomorral és az ellene lázadók könyörtelen elnyomásával szemben áll a kiváltságos osztályok jó módja, s konvencionális életstílusának mesterséges fenntartása. E politikai vezetőréteg életének hangulatát idézi ez a kép, amelynek érdekessége, hogy a középben Horthy és József főherceg, bal szélén Gömbös Gyula, jobb szélén a kormányzó felesége látható.

Az 1930-as évek második felében az események rohamos tempót kaptak. Egyre inkább kibontakozott a német fasiszmus agressziójának, egy új világháború kitörésének veszélye. A kommunisták a KOMINTERN 1935. évi VII. Kongresszusától kezdve szélés nemzeti egységet hirdettek a

fasiszmus veszélye ellen. Ezt a törekvést tükrözi az egykori röplap (99.). A röplap egyértelműen kifejezi azt a meggyőződést, hogy a háború csak pusztítást jelent, amely ellen csakis a munkásosztály egységével lehet felvenni a küzdelmet. A fehér kereszték erdeje szinte önként kínálja a hasonlatot az első világháborús fényképpel, amelynek emléke valószínűleg a rajzoló is megihlette.

A magyar társadalom erői azonban az ellentorradalmi Magyarországon nem voltak képesek megakadályozni a háboruba való sodródást a német fasiszták oldalán. Ezt szinte szimbolikus erővel érzékelteti Horthy és Hitler kézfogása (100.). 1939. június 14-én még békebeli pompában és ceremóniák között nyitják meg az országgyűlést. A kép Horthyét és a kormányzóság várományosát, Horthy Istvánt a parlament üléséről való távozásakor mutatja be (101.). A következő már kevésbé békés kép - a második bécsi döntés 1940. augusztus 30-i aláírásának pillanatát rögzíti, amelyben a magyar kormány zsaroló akciója után német-olasz "igazságtevessel visszacsatolták" Magyarországhoz Észak-Erdélyt. E tisztavirág-életű "területgyarapításért" cserébe az ország egy igazságtalan és kétes kimenetelű háboruba keveredett a náci rablók oldalán. A Szovjetunió ezekben az években több alkalommal tett hitet jóindulatáról és békés szándékáról Magyarországra. Egyik ilyen aktusát, az 1848-as honvédszászlók visszaadásának pillanatát örökíti meg 1941-ben a következő képünk (103.).

A hazai egységfront küzdelmeinek szép dokumentuma ez a röplap (104.), amellyel tiltakoznak a fasiszta

háboruba való belépés ellen. A katonafigurák nyers brutalitásával szemben áll a zárt sorokban álló munkások impozáns ereje.

VIII. 1941-1944

A következő nyolc képünk Magyarország részvételét mutatja be a II. világháboruban. Az első azt a jelenetet, amikor Bárdossy László miniszterelnök bejelenti a hadbalépést a Parlamentben (105.), a Szovjetunió ellen. Bárdossy álló alakja mögött Kállay Miklós volt miniszterelnök ül magyaros ruhában. Második képünkön a "gyors-hadtest" megindul az orosz frontra (106.). Ez a kép híven tükrözi a magyar hadsereg legjobban felszerelt részének technikai színvonalát. Így meneteltek katonáink a végtelen orosz hómezőkön, ahonnan olyan sokan sohasem, mások csak sok évi hadifogság után tértek vissza (107.). Nemsokára a polgári lakosság is megismerte a háboru borzalmaait. Az amerikai és angol repülőgépek egyre nagyobb hullámokban bombázták az ország városait, falvait, iparvállalatait és közlekedési csomópontjait. Képünkön egy rombadólt ház Budapesten, az egyik légitámadás után (108.).

Mikor pedig 1944 tavaszán a nagy szovjet győzelmek hatására Horthy és klikkje a magyar katonáknak a fronttól való hazarendelésére gondolt, a németek puccszerűen megszállták az országot. Képünkön német tankok a királyi várban, 1944. márciusában (109.). Érdekes összehasonlítani a német katonák felszerelését a magyarokéval, a 109-es képet a 105-106-tal.

1944. október 15-én a németek segítségével átveszik a hatalmat a nyilasok és megkezdődik a közel fél éves terroruralom. Képünk Szálasi, a nyilas "nemzetvezetőt" mutatja be, igen jellemzően. Karját a náci köszöntéshez nagyon hasonló nyilas köszöntésre lendíti, környezetében német katonák. (110.). A nyilasok totális mozgósítást rendeltek el a határainkon átlépett szovjet hadsereg ellen. Esztelenségükben a háboruban már jelentős veszteségeket elszenvedett Magyarországon kétmillió katonát ígértek Hitlernek. Erre mozgósított ez a hazug nemzeti-népi öntudatot sugárzó, patetikus plakát (111.). Ugyanakkor a nemzet legjobbjai fegyveres ellenállást szerveztek a nácik és magyar kiszolgálóik ellen. Az egyik legjelentősebb magyar partizánosztag, a jugoszláv partizánokkal együtt küzdő Petőfi-brigád vonulását ábrázolja következő képünk (112.).

IX. 1944-1947

A magyar történelmi rész zárófejezete az ország felszabadítását, demokratikus újjáépítését és a szocializmus felépítését kelti életre. A szovjet csapatok 1944 szeptemberében érték el az ország határait. Makó, Szeged, Debrecen felszabadulását rövidesen követte az egész Tiszántul és a Duna-Tisza köze déli részének felszabadítása. December 21-én a kommunisták javaslatára megalakult a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és 23 küldöttel Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Másnap a küldöttek megválasztották az ideiglenes kormányt. Képünkön az Ideiglenes Nemzeti Kormány minisztereinek egy csoportja (Takács Ferenc iparügyi, Dr. Vásári István pénzügyminiszter és Miklós Béla miniszterelnök) eskütétel közben (113.).

Ezalatt a Szovjet Hadsereg megkezdte az ország nyugati részének felszabadítását is. A Tiszán átkelő szovjet csapategységek képe hiven mutatja a szovjet hadsereg technikai állapotát, fegyelmét, nyugalommal párosult erejét (114.).

A felszabadult országban sürgős feladat volt a romok eltakarítása, a normális élet megindítása. Az egész országra akkor annyira jellemző romeltakarítási akció egyik epizódja a következő felvétel, amelyen Budapesten a Madách téren láthatjuk az ország ujjaszületésén dolgozókat (115.). A képen jól megfigyelhető, hogy a lakosság közösen végzi el ezt a nélkülözhetetlen feladatot.

A felszabadult országban megindult társadalmi változásoknak egyik fontos állomása a nagybirtokrendszer felszámolásának és a parasztság földhöz juttatásának végrehajtása volt. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. március 17-én elfogadott rendelete alapján megindult a földosztás (116.). Az új viszonyoknak megfelelően el kellett dönteni Magyarország államformáját, s meg kellett szüntetni a király nélküli királyság visszás intézményét. A demokratikus tömegek nagy óvációja mellett 1946. február 1-én kikiáltották a köztársaságot. (117.)

A következő képünk a 3 éves terv indulását ábrázolja. Hüen tükrözi a terv népszerűségét az egyszerű emberek tömegei között, akik a háború sok szenvedése és az inflációs idők nehézsége után vidám reményekkel néztek a jövő elé (118.). A gyárak 1948 évi márciusi államosítását mutatja be 119. képünk. A frissen államo-

sított gyár kapuját kommunista rendezőgárdisták őrzik, forradalmi fiatalok, a néphatalom jövő káderei. A gyár kapujában levő transzparens már a két munkáspárt egyesüléséből létrejött Magyar Dolgozók Pártját élteni. A két párt egyesülési nagygyűlését ábrázolja a 120. képünk. Az egybegyűlt óriási tömeg előtt Kádár János beszél.

A Magyar Függetlenségi Front 1949. tavaszi nagygyűléséről készült felvételen a tablókön levő feliratokra hívjuk fel a figyelmet (121.). Ezekon már az 5 éves terv, a békefront stb. jelszavai szerepelnek.

Szinte filmből valónak s erősen beállítottnak tűnik a következő kép, amely a termelőszövetkezetek szervezésének egyik epizódját mutatja be Mérgespusztán (122.). Pedig a valóság egy darabját "kapta el" a fotóriporter a tsszervezés körüli szenvedélyes viták, hol izgatott, hol derűs pillanatainak egyikét. Jellemző, hogy legfeljebb néhányan vitatkoznak, a többi hallgat, figyel, s az érvek sulya szerint alakítja ki véleményét.

A szocializmus nagy létesítményeit egyetlen képpel, az épülő Dunaujvárosról készült felvétellel illusztráljuk (123.).

Következő képünk már az ellenforradalmi lázadást eleve-niti meg, az egyik hirhedt gonosztettének, a Köztársaság téri pártház előtti vérengzések bemutatásával (124.). Az 1956. évi ellenforradalom leverése utáni rendet, a munkásosztály szilárdságát bizonyítja a munkásörtség felvonulását bemutató felvétel (125.). Az új, őszinte szellemet, az ellenforradalmi lázadás ütötte sebeket begyógyítani törekvő,

higgadt politikát, Kádár János beszédének nyugodt és de-
rüs hangulatát örökölte meg a parlament 1957-es ülésén
készült felvétel (126.). Magyar történelmi képsorozatunkat
az új Erzsébet-híd kecses, harmonikus képe zárja, mint-
egy szimbolizálva életünk biztonságát, épülő szocialista
hazánkat (127.).

Képek az egyetemes történelemből

X. A nagy francia forradalom és a restauráció

Egyetemes történelmi sorozatunkat a nagy francia forrada-
lom néhány kimagasló eseményét ábrázoló képpel kezd-
jük. Az első egy vízfestmény reprodukciója a Bastille
ostromáról (128.). A kép bal oldalán a felfegyverzett
Nemzeti Gárdisták láthatók ágyuval, jobb oldalán a
hadseregnek a felkelőkhöz átállt egységei láthatók, a-
mint épp egy foglyot körülvesznek. A kép a forradalom
tömegbázisát érzékelteti, a földön heverő halottak pe-
dig a küzdelem heveségéről adnak számot. Következő
képünk L. Leopold Boilly: A zászlótartó sansculotte
című híres festményének színes reprodukciója (129.). A
kép nemes egyszerűségében fejezi ki a forradalom nem-
zeti-népi jellegét. A harmadik egyetemes történelmi dia-
kockánk két képből áll (130/a, és b.). Az elsőn XVI.
Lajos a Konvent bírósága előtt, a másodikon a vérpados.
Az első kép Vandramini metszete. Mesteri konstrukciója
a lényegre összpontosítja a figyelmet. A háttérrel, a fejek

tömegének nagy részét az ablakon beözönlő fény összeros-
sa, a látható hallgatóság a kép jobb szélén állva magya-
rázó XVI. Lajost figyeli, a kép bal szélén, magas pódium-
on a Konvent bírósága - mintegy erkölcsi fölényét kife-
jezve - a védekező volt uralkodó fölé emelkedik. A má-
sodik kép a kivégzés hangulatát árasztja. XVI. Lajos a
durván ácsolt emelvényen, előtérben egy, az egyszerű
emberek érzelmeit kifejező alak félreérthetetlenül csufon-
dárosan mutat a hálálra készülő volt uralkodóra.

A következő kocka a forradalom tetőpontját jelentő 1793.
június 2-i felkelést ábrázolja, amelynek eredményeként
létrejött a jakobinusok forradalmi diktatúrája. A forrada-
lom jobbrafordulását, a reakció felülkerekedését illusztrá-
lja viszont a forradalmárok központjának, a Jakobinu-
sok Klubjának bezárása 1794. novemberében a thermidori
reakció időszakában (132.).

XI. A napóleoni háborúk és a Szent Szövetség

A napóleoni kornak talán legjellemzőbb, a napóleoni fel-
fogás és törekvések lényegét legjobban sűrítő képe J. Luis
David korabeli festménye, (133.). Napóleon VII. Pius
pápa által koronáztatja magát császárrá 1804. december
2-án, hogy Európa hatalmasságaival, az orosz cárral és
az osztrák császárral egyenlő partner legyen. A pápa je-
lenlétét azonban csak konvencionális formaságnak tekin-
ti, kiveszi kezéből a koronát, először a saját, majd a
felesége fejére helyezi, mintegy a világi hatalom, s
saját egyéni akaratának jelképeként. A kép gazdag pom-
pája mély ellentétben áll a korábbi képeinken ábrázolt

forradalom nemes egyszerűségével, jól érzékelteti a franciaországi változásokat. A kép jobb szélén VII. Pius pápa fáradt és beletörődő, ülő alakja főpapjaitól körülvéve, középpontban a császár öntudatot, s mesterkélt fenséget kifejező figurája. Aktivitása éles ellentétet alkot a pápa passzivitásával. Itt már nem a nép és az egyszerű katonák a ceremónia szereplői, hanem a főrangú hölgyek és urak, s a császár családja és főtisztjei.

A következő két kép csatajelenetet ábrázol. Az első (134.) Napóleon egyik nagy győzelmét, a jénai csatát érzékelteti, amelyben a császár urrá lett a poroszok felett, a második a waterlooi ütközetet, amelyben az egyesült európai nemzetek a döntő csapást mérték Napóleonra, szétzúzva az európai francia hegemonia álmát (135.). Napóleon e megsemmisítő veresége után a szövetségesek magába Párizsba is bevonultak. Ezt örökíti meg harmadik képünk (136.). A három kép tartalma és művészi megoldása érzékelteti a három történelmi esemény közötti tartalmi és hangulati különbséget. Az elsőn a győztes Napóleon magabiztosan szemléli katonáit. A második óriási tömegek öldöklő küzdelme, érződik, hogy valami nagyon nagy tétért folyik a harc, amely az egész kontinens sorsát dönti el. A harmadik már a győző parádéja, bevonulása a legyőzött fővárosba a kíváncsiskodó lakosság érdeklődése és félelme közepette. Következő képünk az Európát újárendező nyolc állam megbizottainak részvételével tartott Bécsi Kongresszus egyik ülését mutatja be J. B. Isabey korabeli műve alapján (137.).

A 138-as képünk technikatörténeti jellegű, az első vasut

megnyitását ábrázolja Angliában, amelyet G. Stephenson épített. Utvonalát 1830-ban nyitották meg és 35 angol mérföld hosszú volt. Érdekessége, hogy a pályán 63 hid volt és a vonat egy hosszú alaguton ment keresztül. Építése egymillió font sterlinget emésztett fel. A felső képen látható mozdony a Liverpool-Manchester közötti utat 67 perc alatt, az alsó 1 óra 50 perc alatt tette meg.

A tárgyalt időszakot záró képünk Viktória angol királynő megkoronázását ábrázolja a londoni Westminster székesegyházban (139.). A képet érdemes összehasonlítani a Napóleon koronázását ábrázoló hasonló témájú festménnyel. Annak zaklatott mozgalmasságával szemben ezt harmonikus nyugalom jellemzi, mintegy a hosszú Viktória-kor biztonságát és megalapozottságát érzékeltetve. A jelenlevők itt is a világi és egyházi kiváltságosok, mégis valami disztingváltabb, mondhatni családiasabb derűt és nyugalmat áraszt magából - szemben a másik koronázás feszült teatriális külsőségével.

XII. 1848. Európában

Az 1848-as forradalmak Európájáról csupán négy jellemző képet közlünk. Az első a párizsi eseményeket mutatja be, a Tuileriák 1848. február 24-i ostromát (140.). A második a győzelmes felkelést Milánóban 1848. márciusában (141.), a harmadik a győztes forradalmat, 1848. március 13-án Bécsben (142.).

A negyedik kép a forradalom vereségét ábrázolja, Windischgrätz csapatainak bevonulását Bécsbe (143.).

XIII. A kapitalizmus termelése, technikája és társadalma

Ebben a fejezetben jellemző képeket villantunk fel a kapitalizmus termeléséről, technikájáról és társadalmáról. Az első kép az aratást mutatja be egy korabeli szlovákiai vízfestmény alapján (144.). A termelőeszközökön kívül érdemes felhívni a figyelmet az arató paraszt és parasztlány ruházatára. A következő kép a postakocsi közlekedését ábrázolja a fejlett nyugaton, egy németalföldi postaállomásról készült rajz reprodukciójaként (145.). Ez a kép rendkívüli történelmi hangulatkeltő erején túl a közlekedés technikáját villantja fel a múlt század közepén, amikor a vonat még csak ritkaságszámba ment, az általánosan elterjedt távolsági közlekedési eszköz a postakocsi volt. Érdemes megfigyelni a kocsin ülők ruházatát, az utazóköpenyekbe burkolt embereket, s az is érthetővé válik, hogy a kor sajátos viseletét nem csak az emberi életérzés romantikussá válása, hanem a technika színvonala, jelen esetben a közlekedés igényei is alakították (146.).

A gőzmeghajtásnak a termelésbe való bevonulását érzékelteti a bányát és bányászt ábrázoló korabeli festményünk (147.). A bányafelvonót már gőz hajtja, a csillesort gőzmozdony vonatja. Érdekes megfigyelni a bányász előtérben álló alakját. Ruházata alapján egyaránt lehetne valamelyik nyugati ország korabeli parasztjának, vagy munkásának tekinteni.

Következő képünk a textilipart forradalmasító legnevesebb fonógéptípust, Hargreaves "Jenny" fonógépének rajzát mutatja, amely 1770-ben kapott szabadalmat (148.).

Ez a fonógép még kézimeghajtású, de egyszerűsége, s épp mert nem kellett hozzá mechanikai hajtómű, mind általánosabb alkalmazást nyert az akkori textiliparban. Angliában már 1788-ban 20.000 Hargreaves-féle gép működött. Hargreaves gépe rendkívül nagy jelentőségű volt a tőkés termelés technikai fejlődése számára. Marx a Tóké-ben ezt a fonógépet a munkagép klasszikus típusának nevezte, s épp a "Jenny" példáján bizonyította be, hogy a munkagépek alkalmazása megszabadította a termelési folyamatot az emberi szervek korlátozottságával kapcsolatos szűk keretektől.

A mezőgazdasági termelés legjelentősebb újítása a gőzeke volt, amelynek egyik típusát ábrázolja következő képünk (149.). A század közepén feltalált gőzekék szántási mélysége már elérte a 48 centimétert, a gőzekével művelt területeken a buza átlagos terméshozama 24%-kal növekedett. A gőzeke naponta 2-10 hektárt tudott felszántani - ez már a mezőgazdaság hallatlan fellendülését segítette elő.

A megnövekedett ipari és mezőgazdasági termelés szükség-szerűen maga után vonta az áruszállítás és általában az egész közlekedés forradalmasításának igényét. George Stephenson 1814-ben megszerkesztette első gőzmozdonyát. 1825-ben már többfajta gőzmozdony volt, s Angliában megrendezték a gőzmozdonyok versenyét, amelyet Stephenson "Rocket"-je nyert meg, ez 17 tonna súlyt volt képes óránként 21 kilométeres sebességgel vonatni. A mozdony egy személykocsival és 36 utassal elérte a 38 kilométeres sebességet. A "Rocket" (150.) korának legtükéletesebb

mozdonya, mintegy végső eredménye volt a gőzmozdony kezdeti fejlődésének.

A gőzzel való meghajtás nemcsak a szárazföldi, hanem a tengeri közlekedést is forradalmasította. Az eddig a széljárásnak teljesen kiszolgáltatott vitorlás hajókat mindinkább felváltotta a gőzhajó, amelynek egy 19. századi kései típusát mutatja be a következő képünk (151.). Ezek a hajók biztosították a gyors és rendszeres közlekedést, s csökkentették a szállítási költségeket. A technikai forradalom e téren 1807-ben kezdődött, amikor is Fulton megépítette az első gőzhajót. Mégis csak a század hetvenes éveire szorították a gőzhajók második helyre a vitorlás közlekedést.

A technikai fejlődést demonstráló utolsó képünk egy angliai (Woolwich-i) fegyvergyár géptermét mutatja be 1862-ben (152.). Jól látható a kor technikai fejlettségére jellemző felső szíjmeghajtás, a furó, a csiszoló és az esztergagépek.

A 19. század polgári fejlődését, gazdasági és politikai stabilitását szinte szimbolizálta Viktória angol királynő 1837-től 1901-ig tartó 64 éves uralkodása. Az angol hatalom, gazdagság és világhegemónia jellemző ünnepséggé nőtt az 1851-es Londoni Világkiállítás, amelynek megnyitásáról a királynő élete legszebb napjaként emlékezett meg. London közepén, a Hyde Parkban megrendezett kiállítás központját a képünkön látható 560 méter hosszú és 42 méter magas üvegpalota alkotta, amely a brit kapitalizmus hatalmát volt hivatva dicsérni (153.).

Ezzel az óriási gazdagsággal és pompával szöges ellentétben állott a londoni szegénység hallatlan nyomora, amelyet Viktória királynő és környezete a palota ablakából nem látott, vagy nem akart meglátni (155.). Következő képünk az első szervezett, forradalmi politikai tömegmozgalmal, a chartizmussal kapcsolatos. Az angol chartisták egyik ülősztrájkját mutatja be a korabeli metszet (156.)

XIV. A munkásmozgalom kezdetei. Marx-Engels

A munkásmozgalom kezdetének képei általában ismertek és könnyen hozzáférhetők. Ezért ez alkalommal csupán három momentumot mutatunk be. Első képünk a munkásmozgalom első jelentősebb fegyveres tömegharcát, az 1831-es lyoni felkelést kelti életre (157.). Második képünk a párizsi munkások 1848. júniusi felkelését (158.), a harmadik az I. Internacionálé bázeli kongresszusának résztvevőit mutatja be (159.).

XV. A Párizsi Kommün

Az 1870. szeptember 1-i sedani vereség utáni napon a porosz csapatok megindultak Párizs felé. Mire elérték Párizs külvárosát, a városban már kikiáltották a köztársaságot. A francia nép gyűléssel fogadta a dölyfös porosz győzteseket. Ezt szemléletesen mutatja be 160. képünk, egy korabeli metszet reprodukciója, amely a poroszok Párizs Saint-Denis külvárosába való bevonulását ábrázolja. A borus, esős időt mutató kép, a lakosság nem is néma gyűlése mind hiven érzékelteti, hogy mit jelentett a franciák számára ez a vereség.

A következő kép hangulata az előbbivel ellentétes. A párizsi nép 1871. március 28-án kikiáltja a Kommünt (161.). A képen öntudatos fegyellemmel, zászlódiszben vonuló katonák láthatók. A Kommün harcait ábrázolja a 162-es kép. Rendkívüli mozgalmassága hiven tükrözi a Kommün küzdelmét. Fejezetünk záróképe a kommünárok kivégzése a Père-Lachaise-i temető falánál, 1871. május 28-án.

XVI. Gyarmatosítás és az ellene folyó harc

A gyarmatosítás történetéről viszonylag kevés anyag van tankönyveinkben és az kevésbé ismert a köztudatban is. Mi is csak néhány jellemző képet tudunk felvillantani. Első képünk az angol megszállók kegyetlenkedését mutatja be Alexandriában, 1882-ben, amikor a nemzetközi megegyezés ellenére erőszakosan elfoglalták Egyiptomot (164.). Második képünk Szudán angol meghódításának egyik epizódját kelti életre (165.). Anglia 1896-ban 25.000 főnyi hadsereggel indított hadjáratot Szudán ellen, s rendkívül véres harcokban törte meg a nép Abdullah kalifa által vezetett ellenállását. A harmadik kép a francia hódítók kegyetlenségét dokumentálja. 1884-85-ben meghódították Madagaszkárt, s véres megtorlást alkalmaztak az ellenálló népi harcosokkal szemben.

A 19. században befejeződött India gyarmatosítása, amely többek között az indiai paraszti és kézműves réteg végső tönkremenetelét is maga után vonta. Az 1870-es években India több államában egymást követték a parasztfelkelések és a nemzeti felszabadító mozgalmak. Ezeknek a harcoknak egyik epizódját mutatja be következő képünk (167.).

A 20. század első háborúja az angol-búr háború volt. Az angol burzsoázia rá akarta tenni a kezét a két független dél-afrikai állam arany- és gyémántbányáinak kincseire. Az 1899-ben kezdődött háboruban először a búrok győztek, de végül a roppant angol haderő leigázta Dél-Afrikát. A búr partizánosztigok még sokáig küzdöttek az angol megszállók ellen (168.).

A Föld másik részére visz el bennünket következő képünk. A 19. században az óriási Kína a mandzsu dinasztia uralma alatt a gazdasági, társadalmi és politikai elmaradottság birodalma lett, szinte szabad prédája az imperialista hatalmaknak. A társadalmi haladás és a nemzeti függetlenség kérdése összefonódott a haladó kínai mozgalmakban. Az első sikeres polgári demokratikus felkelés után a hatalomra került burzsoázia leszámolt a felkelés balszárnyával, Jüan Si-Kaj elnök nagyszámu büntető expedíciót küldött szét a tartományokba, amelyek feloszlatták és lefegyverezték a forradalmi csapatokat, tömegével irtották a munkásfelkelőket. Egy munkásfelkelő elfogását örökíti meg a következő felvételünk (169.).

Az elnyomott gyarmati népek sorsát szimbolizálja a következő kép, amely a ruandai éhínségről készült a 20. században (170.).

XVII. A német és olasz egység

A következő három kép a német és az olasz egység szemléltetésére szolgál. Az első a versailles-i császárproklamációt mutatja be, amikor a franciákat legyőző

poroszok össznémet császárrá avatják Vilmos porosz királyt 1871-ben (171.). A második kép az olasz szabadságnak szinte szimbólumává vált alakját Giuseppe Garibaldit ábrázolja (172.). A harmadik kép Olaszország egységesítésének egyik aktusát, Viktor Emánuel király bevonulását mutatja be Firenzébe (173.).

XVIII. Polgárháború az Egyesült Államokban

Az észak-amerikai polgárháborút 3 képpel érzékeltetjük. Az első egy déli ültetvényen mutatja be a rabszolgák kegyetlen sorsát egy korabeli rajz alapján (174.). A második Ábrahám Lincoln arcképe 1860-ból (175.). A harmadik az északiak gyalogságának egy osztaga (176.). Ezen a képen jól megfigyelhető a korabeli "modern" katonai felszerelés: a hosszú, már Mauser jellegű puskák a feltűzött háromélű szuronyokkal, a leegyszerűsített, s csak a célszerűséget figyelembe vevő ruházat, derék- és teltényövek. A régi harci felszerelésből még megmaradt a dob. A katonák fehérek, de a dobos néger.

XIX. Harc a nemzeti önállóságért a Balkánon

A szomszédos népek történetének csekély ismerete sajátos hiányossága történelmi köztudatunknak. Tankönyveink sem képesek erről többet írni. Különös fontossággal bír tehát, hogy ezt a keveset, amit lehet, szemléletesen tanítsuk, maradandóbbá tegyük a tanulók számára. Ezt szeretné elősegíteni következő négy képünk. Az első az önálló román nemzet állammá szerveződésének legjelentősebb aktusát, Moldva és Havasalföld egyesülésének

kikiáltását mutatja be a román iskolai történelem-tankönyvekben közölt korabeli kép alapján (177.). A képen kivehető alakok valamennyi társadalmi osztály részvételére utalnak, a körtáncot lejtő parasztok a népi jelleget hangsúlyozzák.

A bolgár nép a török iga alóli felszabadítását Oroszországnak köszönheti. Az 1877-78-as orosz-török háborúban együtt harcoltak a bolgár hazafiak az orosz katonákkal a török megszállók ellen. Képünk a háborúnak egy olyan jellemző részletét villantja fel, amikor az orosz katonák védelme alatt az elmenekült bolgár lakosság otthonaikba hazatér (178.).

Az 1870-es években az egész Balkánon megindult a küzdelem a török megszállás ellen a nemzetté vált román, bolgár és szerb-horvát nép szabadságáért. A harc egyik, szinte állandó fészke Bosznia és Hercegovina volt. Táborozó katonák egy csoportját mutatja ez az 1876-ban készült metszet (179.).

A török nagyhatalom Európából való kiszorításáért és a balkáni népek felszabadításáért folyó harc az 1878. március 3-i San Stefanó-i békével zárult, amely megteremtette "nagy Bulgáriát", de egyben a román, szerb államok alapjait is lerakta. A béke aláírásának aktusát rögzíti következő képünk (180.).

XX. Az imperializmus technikai alapjai

Az imperializmus technikáját dokumentáló képsorunk egy magyar gyártmányú 20. század elejei cséplőgéppel kezdődik (181.). A traktor és a cséplőgép forradalmasította a mezőgazdaságot, az előbbi a termelés mennyiségi növekedését, az utóbbi a szemvesztés csökkenését, mindkettő a mezőgazdasági munka fizikai erő kifejtésének nagyarányú megkisebbedését, a műveleteknek a termésbetakarítás és feldolgozás szempontjából oly fontos felgyorsulását szolgálta. Ezen a cséplőgépen már megfigyelhetők a 20. századi cséplőgépek valamennyi jellemző sajátosságai.

A 20. század újabb technikai forradalmának alapja az elektromosság óriási arányú alkalmazása. A múlt század hatvanas éveitől 1917-ig terjedő időszakban a technikai fejlődést a villamosság térhódítása jellemezte. Egymás után születtek a villamos erőművek, amelyek a villamos világítást, a gépek villamos meghajtását biztosították. Az első erőmű Edison tervezésében 1882-ben New Yorkban jött létre. Ezt ábrázolja képünk (182.).

A nagy arányokban megindult vasutépítés, a tengeri közlekedésben a fából készült hajókról való áttérés az acéltestű gőzhajókra, a gépgyártás fejlődése egyre nagyobb mennyiségű és jobb fémet követelt. Ezért kellett továbbfejleszteni a vasgyártást, amely így a modern technika továbbfejlődésének nélkülözhetetlen alapjává vált. A modern vasöntés technikáját érzékelteti következő képünk, amely egy angliai gyár martinüzemét mutatja be 1894-ben (183.).

A vasolvasztás korszerű módja létrehozta a nagyolvasztókat. Egy ilyen, az oroszországi Jurov-gyár nagyolvasztóját ábrázolja egy korabeli felvételünk (186.).

A vasuti személyszállítás fejlődését ábrázolja a 184-es képünk. Érdemes ezt a képet összehasonlítani a közlekedés korabeli állapotát bemutató korábbi képeinkkel, a postakocsit ábrázoló 145., a bányamozdonyt ábrázoló 147., az első angliai vasut megnyitását mutató 138. számú és a Stephenson "Rocket"-jét bemutató 150. számú képpel. Mostani képünk 1840-től 1900-ig hasonlítja össze a gőzmozdonyokat és a személykocsikat.

A tengeri közlekedés fejlődését a 20. század elejéről érzékelteti a 185-ös kép. 1900-ra korábban példátlan, 20.000 tonna vízkiszorítású gőzhajók jelentek meg, amelyek sebessége elérte az óránkénti 20 tengeri csomót (40 kilométer). Érdemes ezt a képet összehasonlítani a gőzhajózás kezdeti állapotát tükröző 151-es képünkkel!

A termelés különböző ágazatainak fejlődése feltételezte és maga után vonta a szerszámgépgyártás nagyarányú fejlődését. Mindennek alapja a modern esztergapadok megkonstruálása volt. Képünk a mai esztergapadok alapját képező, egy 19. századi esztergapadot mutat be (187.).

XXI. Az imperializmus társadalma és kulturája

Az imperializmus korának kulturáját és társadalmát bemutató rövid képsorunkat Picassó képével "Az abszintívó" bemutatásával nyitjuk (188.). A már picassói egyéni

stilusra oly jellemző hangvételű képből kicsendül a kor emberének magáramaradottsága, s menekülés a valóságot feledtető, kábulatot hozó élvezetek valamelyikéhez.

A 20. század legsajátosabb művészi kifejező műfaja a film. Ez a látványos, mozgalmas tömegkommunikációs műfaj rendkívül alkalmas tömeges politikai befolyásolásra is. Minden idők legnagyobb filmművészeinek legjelentősebb politikai szatirájából villant fel egy képet a következő kockánk, Chaplin Diktátor c. filmjéből: Mussolini és Hitler alakját (189.).

Következő négy képünk a kor négy jellegzetes, a kort és a világ egy-egy részét jellemző objektumot mutat be. Az első a párizsi Eiffel-tornyot (190.), a második a Népszövetség palotáját Genfben (191.), a harmadik a Szuezi-csatornát (192.), a negyedik New York sajtós lótképét (193.). A csodás szépségek és technikai bravurok kontrasztjaként hat a 20. századi barbárságot jelképező, a középkori butaságot és kegyetlenséget idéző e fejezet utolsó felvétele, a Ku-Klux-Klan egy gyűlése az Egyesült Államokban (194.).

XXII. A munkásmozgalom. II. Internacionálé

A kor munkásmozgalmi képeinek válogatásakor az volt a célunk, hogy bemutassuk azokat, akikről a tanulók hallanak, de képünkkel rendszerint nem találkoznak sem a tankönyvekben sem a tömegkommunikációban. Az első kép egy tabló, a II. Internacionálé szervezőit ábrázolja, a tablón Engels ismert képén kívül Wilhelm Liebknecht,

G. B. Plechanov, Clara Zetkin, August Bebel, Frankel Leó, Paul Lafargue és Jules Guesde portréja látható (195.). A második képen a II. Internacionálé zürichi kongresszusának résztvevőit, illetőleg egy csoportot láthatnak. A képen jól kivehető Engels, Zetkin, és Bebel alakja. Az egész kép rendkívül békés, kiegyensúlyozott, a nyugodt lelkiismeretű emberek kedves derűjét sugározza (196.).

Következő képünk a zimmerwaldi konferencia résztvevőinek egy csoportját mutatja (197.). E fejezetünk utolsó képe egy németországi nagy munkástüntetés (198.).

XXIII. Az 1905-ös polgári demokratikus forradalom

Nyitókockánk rendkívül jellemző zsánerkép, állást kereső orosz munkások és parasztok egy gyárkapuban (199.). A századfordulótól az első világháborúig bármikor és bárhol lehet Oroszországban. Ruházatuk félig még a muzsik, félig már az ipari munkás ruhája, sokuk hátán batyu, ahogyan feljöttek faluról, egyenest a gyárkapuhoz mentek, s hurcolják hátukon felszerelésüket, míg csak valami munkát nem kapnak, mert nincs a városban lakásuk.

Ebben a nyomasztó szegénységben és létbizonytalanságban csak egy szikra kellett, amely lángra lobbantja a forradalom tüzét. Ez a szikra a cárizmus korhadtságát, tehetetlenségét, a vezető katonai és bürokrata földesuri klikk korrupságát és lelkiismeretlenségét leleplező 1904-es japán-orosz háború elvesztése volt. Következő képünk a japán csapatok ünnepélyes bevonulását mutatja Port Arthurba (200.). 1905. január 9-én vasárnap

140.000 pétérvári munkás ikonokkal, templomi zászlókkal és a cárral arcképével a Téli Palotához vonul, hogy átadja a cárnak a nép igen szerény igényeit tartalmazó petíciót. E menet elejét ábrázolja a következő eredeti felvételünk (201.). A cárral sortüzzel felel. Megindul az általános felkelés. Következő képünk a hírhedt sortüzet ábrázolja, amelynek ezer halott és ötezer sebesült áldozata lett és amely a polgári demokratikus forradalom kitörését eredményezte (202.). A forradalom bukását s a felkelők, általában az orosz forradalmárok mindenkori sorsát jelképezi a messzi szibériai száműzetésbe menőket ábrázoló képünk (203.).

XXIV. Az első világháború

Első képünk II. Vilmos német császár és Ferenc József találkozásának egyik momentumát örökíti meg az I. világháború előtt (204.). A másik kép a még a frontra induló francia katonák egy csoportját mutatja. A katonák itt még derűsek, vidámak (205.).

A következő négy képen megelevenednek az I. világháború borzalmai. Első képünk a németek 1915. áprilisi Ypern környéki harcokban minden nemzetközi egyezséget felrugó gáztámadását mutatja, amikor is több mint tizenötezer angol és francia katonát mérgezték meg klórgázzal, akik közül mintegy ötezer meghalt (206.). A franciaországi első vonal egy-kis darabját mutatja a következő képünk Verdünnél. Lehetne ez a felvétel azonban a front bármelyik szakasza. Jellemzően érzékelteti a ka-

tonák szenvedéseit (207.). A tengeri háború szörnyűségeit eleveníti meg a német torpedónaszádok és az angol csatahajók 1916. május 31-i harcát bemutató kép W. Stöwel rajza alapján (208.).

1915 szeptemberében a Somme melletti ütközetben vetették be az angolok az első világháború legújabb technikai eszközét, a harckocsit. Tömeges alkalmazásukra 1917-ben került sor, amikor is az angolok 378 harckocsit vetettek be. Ekkor készült felvételünk, amely az Arras környéki harcokban mutatja be egy angol tank támadását (209.). Jellemző, hogy páncéloselhárító fegyverek hiányában akkor még puskákkal lőtték a tankokra, így nem csodálandó, hogy az 1917-es tanktámadáskor az antant csapatai áttörték a németek vonalait és vereséget mértek rájuk. Az 1918. augusztus 8-i nagy tankcsatában pedig, amelyben már 580 angol és 90 francia harckocsi vett részt, döntő vereséget mértek a németekre. Ezt a napot Ludendorff német tábornok "a német hadsereg fekete napjának" nevezte el.

Fejezetünk záróképe az I. világháború záróakkordját, a Versailles-i béketárgyalások egyik plenáris ülését mutatja be (210.).

XXV. A februári, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború Oroszországban

Hat képpel dokumentáljuk a két forradalmat és az intervenciót. Az első a felkelők egy csoportjának harcát mutatja be 1917 februárjában Péterváron (211.). A második katonák küldöttsége üdvözlő a parasztküldöttek oroszországi kongresszusát 1917 májusában (212.).

A harmadik egy festmény a Kreml 1917. októberi ostro-

máról (213.). A negyedik az intervenciós csapatszállító hajókat mutatja Vlagyivosztkban (214.), az ötödiken pedig az angol csapatokat látjuk Archangelskben (215.). A fiatal szovjet állam és a Vörös Hadsereg azonban urrá tudott lenni az ellenforradalom és az intervenció fölött. Fejezetzáró képünk a győztesek egy osztagát mutatja be (216.). Érdeemes ezen a képen megfigyelni a Vörös Hadsereg akkori felszerelését és a katonák ruházatát. Az osztag korösszetétele rendkívül vegyes, öreg szakállas muzsikot, szinte gyermeknek látszó értelmiségi fiatalságot, férfiakat és nőket egyaránt találunk a harcosok között. Fegyverre már mindenkinek van, egyenruhája csak egy résznek, az is különböző. Az egész képből sugárzik az önkéntes fegyelem és az ügy igazságában bizó emberek öntudata.

XXVI. Forradalmak Európában

Az 1918-19. évi európai forradalmakat három képpel illusztráljuk. Az első az 1918. novemberi berlini forradalomkor készült (217.). A képen felfegyverkezett munkások és értelmiségiek láthatók, a tábla felirata "Testvér! Ne lőj!" A következő fényképfelvétel a legjelentősebb győztes, de rövid életű német forradalmat kelti életre. Német vörösgárdisták őrzik 1919 tavaszán a Bajor Tanácsköztársaság kormányának székházát (218.). 1919. júniusában az osztrák munkások a rendőrtilalom ellenére óriási tüntetést rendeztek a Magyar Tanácsköztársaság mellett. A rendőrség a tüntetőkre lőtt, 15 munkás meghalt. Ezt a napot örökíti meg a fejezet utolsó képe (219.). Ez a kép meggyőző dokumentuma a proletár internacionalizmusnak.

XXVII. A szocializmus építése a Szovjetunióban

A szocializmus építésének igen sokoldalú folyamatát csak néhány képen van módunk ez alkalommal érzékeltetni. Az első kép írni-olvasni tanuló türkmén nőt mutat be (220.). Ezzel egyrészt a kulturális elmaradottság gyors felszámolását, másrészt a nemzetiségek felemelkedését és egyenjogúságát mutatjuk be. A második kép a technika fejlődését kívánja érzékeltetni a cári elmaradottságból a szocializmusba átlépő Szovjetunióban az 1920-as évek elején, amikor az első hazai gyártmányú traktor elkészült (221.). Jellemző az újat jelentő traktor - s a régi világból átlépő muzsik találkozása ezen a felvételen. A harmadik kép már a szocializmus további fejlődését dokumentálja két nagy létesítmény, az első nagyolvasztó építésének és Magnitogorszk erőművének egy-egy részletével (222-223.). Fejezetünk utolsó képe egy plakát, amely patetikus lendületében ábrázolja a Szovjetunió népeinek összefogását és felemelkedését (224.).

XXVIII. A fasizmus. Harc a világ újrafelosztásáért

Az első képünk egy korabeli plakát, amely Hitler és a nagytőke kapcsolatát érzékelteti (225.). A szöveg: "Milliók állnak mögöttem." A korlátlan hatalom kiépítéséhez és politikai ellenfeleinek terrorisztikus megsemmisítéséhez ürügy kellett. Erre szolgált a Birodalmi Gyűlés, a Reichstag épületének felgyújtása 1933-ban. A lángokban álló Reichstagot mutatja következő fényképfelvételünk (226.). A német faj felsőbbrendűségét és az "alsóbbrendű" szlávok, cigányok, zsidók, s más népek szolgáskorba taszítását,

vagy kiirtását elvileg meg kellett indokolni. Áltudományos tanok szolgáltatják ehhez az elméletet. Egyik ilyen hamis elmélet volt, hogy a koponya alkati tényezői kimutatják a tiszta germán fajt, s ezzel az alkalmasságot a vezetésre. Képünkön egy ilyen koponyaméretvizsgálatot láthatunk az 1930-as évek náci Németországában (227.). A következő 228-as diapozitív a fajelmélet gyakorlati alkalmazásának eredményét: a gázzal megölték hulláit az egyik dachau-i gázkamrában mutatja: néhány tucat legyilkolt embert sok millió sorstársa közül.

Következő két képünk a fasiszták első hadműveleteivel kapcsolatos. Az egyik kép az olaszok által megtámadott Abessziniában készült. Egy abesszin "elitcsapatot" mutat be (229.). A másikon Franco tábornok tisztjei körében, az 1936. júliusi események után (230.).

XXIX. Munkásmozgalom a két világháború között

Jelen fejezetünk a két világháború közötti munkásmozgalom képeit villantja fel Európában, Amerikában, és Ázsiában. Az első kép a KOMINTERN 1919-ben induló folyóiratának, a Kommunista Internacionálé első számának címlapja (232.). A második képen munkanélküliek éhségmenetének egy csoportja Angliában, 1923-ban (233.). A kép miliője rendkívül jellemző, a háttérben a korabeli munkásnegyedekre oly jellemző házak egyike, a menet dobosokkal, transzparenszekkel erősen demonstratív, propaganda jellegű. Harmadik képünk egy, a forradalom lényegét igen szemléletesen kifejező mongol plakát (234.).

A következő kép a tüntetők és a rendőrök közötti összecsapást mutatja a nagy gazdasági világválság kezdeti szakaszában Berlinben (235.). Ugyanennek az időszaknak egyik nagy politikai demonstrációját örökíti meg a következő kép, a világháborús amerikai veteránok tüntetését a Washingtoni Kongresszus épülete előtt 1932-ben. A képen látható táblákon jól kivehető, hogy a tüntetésen az USA különböző köztársaságainak veteránjai vettek részt (236.).

A történelemnek az iskolában is részletesen tanított eseményét mutatja következő kockánk: Dimitrov a vádlottból vádlóvá válik a lipcsei bíróság előtt (237.). Fejezetzáró képünk párizsi dolgozók egyik népfrenttüntetését ábrázolja 1937-ben, a fasiszta provokációk ellen (238.).

XXX. A II. világháború

Első képünk Chamberlain angol, Daladier francia miniszterelnököt, Hitlert és Mussolinit mutatja be a szégyenletes müncheni paktum aláírása után (239.). A következő kép már a táborba visz el bennünket: a német csapatok 50 kilométerre Varsótól (240.). A képen jól érzékelhető a háború pusztítása és a német hadsereg tipikus technikai felszereltsége.

Franciaország legyőzése után óriási méretű terrorbombázásokkal akarták megtörni az angolok ellenállását. Képünk a német gépeket ábrázolja Anglia fölött (241.). Közben már német csizmák tapossák Párizs köveit (242.). Az 1941-es Szovjetunió elleni ortámadás jellegzetes fényképét

(243.) követi a Szovjetunió kívüli partizánmozgalom nem kevésbé jellegzetes képe (244.). Érdemes a két felvételt összehasonlítani. A legmodernebb fegyverekkel, a technika minden vívmányával felszerelt német hadsereg, s a barbár megszállók életét pokollá tevő és az őket legyőző, felfegyverzett nép szekereken, régi rendszerű puskákkal, rongyos civil ruhákban. S néhány év leforgása alatt mi lett ebből a legyőzhetetlennek tartott, erősen technizált rabló hadseregből.

Ezt mutatják be következő kockáink. Az egyik diapozitív három képből áll. A szovjet hadsereg fergeteges ellentámadását, német katonákat Sztalingrádnál, s a német hadifoglyok hosszú menetét eleveníti meg (245/a, b, c.). A másik felvétel Afrikában készült a németek visszavonulása után (246.).

Csak egyetlen - annál jellemzőbb képet tudunk adni a távolkeleti hadműveletekről. 1941. dec. 7., a japánok váratlan rajtaütéssel megtámadják az amerikaiak Pearl Harbour-i támaszpontját, ahol az USA csendes-óceáni flottájának zöme megsemmisült. Ezt a szörnyű pusztítást érzékelteti ez a korabeli fényképfelvétel (247.).

A náci bukásával kapcsolatosak diasorozatunk utolsó kockái. Az egyik Mussolini és a fasiszta párt néhány elfogott vezetőjének végső sorsát mutatja, akiket a népharag lábával felakasztva tett közszemlére. A lábak felett olvasható a felakasztottak neve (248.). A következő kép a moszkvai győzelmi parádé 1945-ben. Halomba dobálják a zsákmányolt náci harci lobogókat (249.). Az utolsó kép pedig

azoknak állít emléket, akik a győzelmet megszervezték. A szövetséges hatalmak vezetői, Sztálin, Truman, és Churchill a Potsdami Konferencia egyik szünetében (250.)

Ajánló irodalomjegyzék

Diapozitívjeinkhez felhasznált igen sok könyv közül néhányat szeretnénk ajánlani, amelyeknek bőséges képanyagában sok olyan van, amit diasorozatunk nem tartalmaz, a tanóra epidiaszkópos vetítése azonban egyes témáknál sikeresen kiegészítheti sorozatunkat.

Általános művek

- Magyarország Történetének Képeskönyve 896-1849.
Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1962.
- Magyarország Történetének Képeskönyve 1849-1945.
Corvina Kiadó, 1969.
- Gerevich-Genthon: A magyar történelem képeskönyve
Magyar Kir. Egyetemi Nyomda, 1935.
- Magyarország története II.
Gondolat Könyvkiadó, 1964, 1967, 1971.
- A Kultura Világa. A magyar nép története. Gondolat K.,
1965.
- Unger-Szabolcs: Magyarország története. Gondolat K., 1965.
- Bokor Péter: Századunk képei. Gondolat K., 1968.
- Világtörténet 6-10. kötet. Kossuth K., 1965-1966.
- Nagy képes Világtörténet 6-12. kötet. Franklin-Révai
Magyar Művelődés Története 5. kötet. Magy. Tört. Társ. kiadása

- A technika története. Kossuth K., 1964.
 A magyarországi művészet története. Corvina, 1970.
 A Kultura Világa. Az emberiség története. Közgazdasági és Jogi K., 1963.
 Sik Endre: A fekete Afrika története I-II. Akadémiai K., 1964-65.

1849-1914

- Márkus István: Forradalom és szabadságharc 1848-49. Móra K., 1958. Képes Történelem sorozat.
 Urbán Aladár: Európa a forradalom forgószeleiben 1848-49. Kossuth K., 1970. Népszerű Történelem sorozat.
 Randé Jenő: A gépek forradalma. Móra, 1968. Képes Történelem sorozat.
 Lukács Lajos: Garibaldival a szabadságért. Gondolat K., 1968.
 Irene Kaberdowa: Garibaldi a vörösinges hős. Kossuth K., 1968.
 Szuhay-Havas Ervin: Kék-szürke tragédia. Gondolat K., 1966.
 Marx Károly élete képekben. Szikra, 1953.

1914-1918

- Balázs József: Négy év vasban és vérben. Kossuth K., 1966.
 Galántai József: Magyarország és az első világháború. Gondolat K., 1964.
 Jemnitz János: A szocialista pártok és a háború 1914-1918. Kossuth K., 1969.

1917-18-19 évi forradalmak

- Dolmányos István: A nagy forradalom krónikája, Kossuth K., 1967.
 Földes Péter: A Nagy Október. Móra K., 1967. Képes Történelem sorozat.
 B. Nyebilickij: Így élt Lenin. Móra K., 1970.
 Gyurkó László: Lenin, Október. Szépirodalmi K., 1967.
 Találkozások Leninnel. Kossuth K., 1970.
 Hetés Tibor: A magyarországi forradalmak krónikája. Kossuth K., 1963.
 Zalka Miklós: Mindenkire. Móra K., 1969. Képes Történelem sorozat.
 Hegedüs Géza: Akit vörös grófnak neveztek. Móra K., 1967.
 Árokay Lajos: Jöjjetek ezrével. Zrinyi K., 1969.
 Máté György: Vörös jelek a hadak útján. Táncsics K., 1969.
 A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Kossuth K., 1968.
 Almási János: Berlin 1918. Kossuth., 1969. Népszerű Történelem sorozat.

1918-1945

- Fekete Gyula: Fortélyos félelem igazgat. Móra, 1970. Képes Történelem sorozat
 Karsai Elek: A budai vártól a gyepűig. Táncsics Kiadó, 1965.
 Karsai Elek: A budai Sándor-palotában történt. Táncsics K., 1963.
 Sz. Ormos Mária: Merénylet Marseilles-ben. Kossuth K., 1968. Népszerű Történelem.

- Tilkovszky Lóránt: Teleki Pál. Kossuth, 1969. Népszerű Történelem sorozat
- P. Ovszjanyin: Mussolini végnapjai. Kossuth K., 1966. Népszerű Történelem sorozat.
- Harsányi János: Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Zrinyi K., 1966.
- Ötvenéves a Párt - Kossuth K., 1968.
- Baktai Ferenc: Akik mertek. Kossuth K., 1970.
- Mihályfi Ernő: A Szovjetunió magyar szemmel. Kossuth K.
- Thorndike: Az orosz csoda. Kozmosz K., 1967.

A II. Világháború

- A második világháború képei. 1939-1945. Európa K., 1970.
- A Nagy Honvédő Háború Története 1941-1945. I-VII. kötet. Zrinyi Kiadó, 1967.
- D. Major Klára: Lángoló Világ. Móra K., 1967. Képes Történelem sorozat
- Roberto Battaglia: A második világháború. Kossuth K., 1963.
- Zsukov: Emlékek, gondolatok. Kossuth-Zrinyi, 1970.
- Ránki György: 1944. március 19. Kossuth, 1968. Népszerű Történelmi sorozat.
- Fehér Lajos: Harcunk Budapestért. Zrinyi K., 1969.
- Árokey Lajos: Emlékező tájak. Zrinyi K., 1970.
- Sztyemenko: Ahol a győzelmet kovácsolták. Kossuth-Zrinyi K., 1969.

1945-

- Karsai-Somlyai: A felszabadulás krónikája. Kossuth K., 1970.
- A mi negyedszázadunk. Kossuth K., 1970.
- A szocializmus útján. Akadémiai K., 1970.

- Nagy - Petrák: Szabadság, te szülsz nekem rendet.
Kossuth K., 1970.
- Politikai plakátok 1945 - 1948. Kossuth K., 1970.